

આત્મધર્મ

વર્ષ ચોથું
સાલંગ અંક ૪૨

Version History

Version Number	Date	Changes
001	July 2003	First electronic version.

॥ ધર્મનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન છે ॥

વર્ષ ચોથું	કુંપાદક કુંપ રામજી માણેકચંદ દોશી વકીલ	શૈત્ર
અંક ૪૭૩૦		૨૪૭૩

શ્રી મહાવીર સ્તુતિ

[ચાલ-તેરે પૂજનકો ભગવાન બના મન મંદિર આલીસાન]

જય જય મહાવીર ભગવાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥
બાલ-પને ગૃહવાસ ન કીના। બાલ-બ્રહ્મચારી-રસ ભીના ॥
હુયે દિગ્મ્બર યતી મહાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
મન ઇન્દ્રિય કો વશ નિજ કિના। રાગદ્વેષ કા રસ નહીં લીના ॥
હના મોહ સુભટ બલવાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
ઘાતિ-કર્મકા નાશ હુआ જબ। લોકાલોક પ્રકાશ જ્ઞાન તબ ॥
ભયે આપ અરહંત મહાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
સમવસરણ કી હુઈ તિયારી। ઋષિ મુનિ ખગ સબ મંજ્ઞારી ॥
ખિરૈ અનક્ષર ધ્વનિ અમલાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
સબ જન સુને વૈર નહિં આનેં। વાણી સબ કે ચિત્ત મેં સાનૈ ॥
સુનૈ અહિંસા-ધર્મ પ્રધાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
કર વિહાર જિન ધર્મ બતાયા। ધર્માદિક પુરુષાર્થ સુજ્ઞાયા ॥
કિયા અપૂર્વ જગત કલ્યાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
શુક્લ ધ્યાન સે લીન હુયે જબ। પંચ-લઘુક્ષર શોષ સમય તબ ॥
હુયે આપ સબ સિદ્ધ-સમાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
દેખ જયન્તી કા ઉત્સવ દિન। ગાવો સબ મિલ નિજ ગુણ નિશિદિન ॥
ભક્ત-જન્મ કા હો અવસાન। સદા તુમ ચરણાંભુજ કા ધ્યાન ॥ જય૦
(શ્રી કુન્દકુન્દ ભજનાવલી મેં સે)

વાર્ષિક લવાજમ
અઢી રૂપિયા

૪૨
શાશ્વત સુખનો માર્ગ દર્શાવતું માસિક પત્ર

૪૭૨ક અંક
ચાર આના

* આત્મધર્મ કાર્યાલય-મોટા અંકડિયા કાઠિયાવાડ *

આત્મધર્મ

વર્ષ ચોથું : સાલંગ અંક : તૈત્રી
અંક છઢો : : ૪૨ : ૨૪૭૩

અધ્યાત્મ ધામ સોનગઢ

(સોનગઢ વિદ્વત્પરિષદનું ગીજું અધિવેશન થયું તેના પ્રમુખ પં. શ્રી કેલાસચંદ્રજી સિદ્ધાંતશાસ્ત્રી હતા. સોનગઢમાં પૂ. ગુરુદેવશ્રી પાસે આધ્યાત્મિક ચર્ચા તથા વ્યાખ્યાનોથી તેમને જે મહાન લાભ થયો છે તેનું તેઓએ ધારણ જ છદ્યોલ્લાસથી પોતાના ભાષણમાં વર્ણન કર્યું છે. અને સાથે સાથે સોનગઢમાં રહેનારા મુમુક્ષુઓનું વર્ણન પણ કર્યું છે. પૂ. સદ્ગુરુદેવશ્રીના સંબંધમાં અંતરથી જે પ્રશંસાપૂર્ણ ઉદ્ગારો કહ્યા છે તે વડે વિદ્વત્પરિષદના પ્રમુખશ્રીએ સત્થર્મના પ્રચારમાં અત્યંત વેગ આપ્યો છે. તેમના ભાષણનો ટૂંક ભાગ અણી આપવામાં આવે છે-)

યહાં પર પરિષદકા અધિવેશન કરને સે હમ સબકો મહારાજશ્રી કે પાસમે અધ્યાત્મકા બહુત લાભ મિલા હૈ। અધિવેશન મેં ઉપરિથિત સભી વિદ્વાનો કહ રહે હું કિ હમકો મહારાજશ્રી કે આધ્યાત્મિક ઉપદેશ સે બહુત લાભ હુआ હૈ। હમ સબ કે પરિણામ મેં ભેદ હો ગયે હું। પરિષદ અપના અધિવેશન કા કાર્ય તો કિસી ભી સ્થાન પર કર કર સકતી થી, કિન્તુ મહારાજશ્રી કા આધ્યાત્મિક ઉપદેશ કા લાભ લેને કે મુખ્ય હેતુ સે ઇસ સ્થાન કો પસંદગી દી ગર્ઝી।

૧૯૯૬ કી સાલ મેં જુનાગઢ મેં જબ મહારાજશ્રી સે મેરા એક ઘંટે તક પરિચય હુआ તબસે હી મેરે હૃદય મેં એસી છાપ પડી હુઈ થી કિ મહારાજશ્રી કા ઉપદેશ અવશ્ય સુનના ચાહિએ ઇસલિયે હમ સબ વિદ્વાન ભાઇઓં કો એક સાથ એસા લાભ મિલે—યહ હેતુ સે ઇસ અવસર પર યહાં આનેકા પ્રસંગ મિલા હૈ। તીન દિન મહારાજશ્રી કા આધ્યાત્મિક વ્યાખ્યાન સુનકર મુઢે એસા આત્મવેદન હુआ હૈ કિ અભી મૈને આત્મા કા કૂછ નહિ કિયા, કેવલ શરીર કા કિયા હૈ। જબ હમ વિદ્યાર્થીઓં કો શાસ્ત્રાભ્યાસ કરાતે થે તબ પ્રવચનસારાદિ મેં ચિદાનંદ શુદ્ધ આત્માકી જો અધ્યાત્મ બાત આતી થી ઉસકો તો છોડ દેતે ઔર ઉદ્ધર્વાર્શ કલ્પનાદિ બાત હમ શીખાતે થે। [આ બોલતી વખતે સભાપતિજી ઘણા ગળગણા થર્ઝ ગયા હતા।]

યહ સોનગઢ જૈસા વાતાવરણ અન્યત્ર કહીં પર ભી નહી હૈ। એક બાઈ પાની ભરને કે લિયે જા રહી થી, ઉસસે કિસીને પૂછા કિ ‘મંડનમિશ્ર કા ઘર કહાં હૈ?’ તબ બાઈને ઉત્તર દિયા કિ ‘જિસ ઘરમેં તોતા ભી શાસ્ત્રાર્થી કર રહા હો કે—સ્વત: પ્રમાણ: પરત: પ્રમાણ: ઉસ ઘર મંડનમિશ્ર કા જાનના’ ઉસી તરહ યદિ કોઈ પૂછે કિ સોનગઢ કહાં હૈ? તો હમ ભી ઉત્તર દેતે હું ક્રિ—જિસ સ્થાનમેં ઘરઘરમેં ભાઈ—બહિનોં છોટે—બડે સબ કે બિચ દિનતરાત અધ્યાત્મ કી ચર્ચા સુનાઈ પડતી હો વહી સોનગઢ હૈ। યહાં કે છોટે બચ્ચોંકે પાસ ભી હમેં અધ્યાત્મ કી ચર્ચા સુનનેમેં આતી હૈ। રાસ્તે મેં ચલતે ચલતે અજૈન ડૉક્ટર ભી હમારી સાથ તત્ત્વચર્ચા કરને લગતા હું, ઇસસે હમકો એસા લગા કિ જો શરીર કા ડૉક્ટર થા વે સોનગઢ મેં આત્મા કા ભી ડૉક્ટર બન ગયે। એક પોલીસપટલ જો કિ મહારાજ કા ઉપદેશ સુનને કો આતે હું ઔર જો મુસ્લિમ બંધુ હૈ વે ભી રાસ્તે મેં હમકો પૂછતે થે કિ આપકો મહારાજ કી વાણી કેસી લગતી હું। રાત્રિકો સોતે સમય પિછલી બારિમેં સે બહિનોં મેં ઉપાદાન—નિમિત્ત કી ચર્ચા કા આવાજ સુનનેમેં આતા થા। યહાં રહને વાલે સબ ભાઈ—બહિનોં કા આધ્યાત્મિક જીવન દેખકર હમકો અતિ આનંદ હોતા હૈ। યહ સબ પ્રભાવ મહારાજશ્રી કા ઉપદેશ કા હી હૈ ઔર યહાં કે સબ કો એક દૂસરે પર પ્રેમ હૈ—છોટે કો બડે પર, બડે કો છોટે પર, યહ દેખકર ભી હમ પ્રસન્ન હુએ હું।

જબ હમ યહાં આ રહે થે તબ તો એસા વિચાર થા કિ વહાં કે ભાઈ—બહિનોં કુછ હમારે શિક્ષણકા અનુકરણ કરેગા, કિન્તુ ઉલ્ટા એસા હુઆ કિ હમારે હી યહાં સે શિક્ષા લેને યોગ્ય બના હૈ। યહાં મહારાજ કી પાસ મેં હમ સબ કો નર્ઝ વિષ મિલી હૈ હમારી ભાવના યહ હૈ કિ હમ નિત્ય યહાં પર હી ઠહર જાય, ઔર મહારાજશ્રી કા ઉપદેશ સુનકર અપના આત્મકલ્યાણ કરેં। હમ ભગવાન સે પ્રાર્થના કરતે હું કિ હમ ફિર ફિર ઇધર આયેં।

આજ દો હજાર વર્ષ કે બાદ ભી મેં મહારાજશ્રી કો કુંદકુંદ સ્વામી કે મૂર્તિમંતરૂપ મેં દેખ રહા હું ઔર મેરી પુન: યહી ભાવના હૈ કિ મહારાજજી કો સાક્ષાત્ કુંદકુંદકે હી રૂપ મેં દેખું।

કમાંક શ્રી સર્વજ્ઞાય નમઃ ॥ અં ॥ શ્રી વીતરાગાય નમઃ (૬)

શ્રાવણ વદ ૧૩ થી ભાદરવા સુદ ૫ સુધીના ધાર્મિક દિવસો દરમિયાન થયેલા શ્રી સમયસારજી ગાથા ૧૩ તથા શ્રી પદ્મનંદી પંચવિંશતિકા શાસ્ત્રના ઋષભજિનસ્તોત્ર ઉપરનાં વ્યાખ્યાનો અને ચર્ચાઓનો

ટૂંકસાર

(આ લેખના નં. ૮૯ સુધીના ફકરા અંક ૪૧માં આવી ગયા છે ત્યાર પછી અહીં આપવામાં આવે છે)

(૮૭) વીતરાગધર્મ એ કોઈ પક્ષ નથી, વાડો નથી, કલ્પના નથી, પણ આત્માનું સ્વરૂપ જ વીતરાગ છે. આત્માનો વીતરાગ સ્વભાવ પોતે જ એમ કહે છે કે વીતરાગતા એ જ ધર્મ છે, જેટલી વ્રત વગેરેની લાગજી ઉઠે તે રાગ છે-ધર્મ નથી. આવું વીતરાગધર્મ અને રાગનું ભિન્નપણું સમજીને જો વીતરાગને સ્તવે તો તેની સ્તુતિ સાચી છે. જેને વીતરાગ સ્વભાવનું ભાન છે અને રાગને ધર્મ માનતા નથી એવા જીવોને સાધકદશામાં જ્યારે ભક્તિ-સ્તુતિનો ભાવ આવે ત્યારે તેમાં વીતરાગી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું જ નિમિત્ત હોય, રાગી, દેવ, કુગુરુ કે કુશાસ્ત્ર પ્રત્યે તેમને કદાપિ ભક્તિ જાગે જ નહિં.

(૮૮) તત્ત્વના ભાન વગર ભગવાનની સ્તુતિના પાઠ બોલે પણ તેના ભાવ તો સમજે નહિં. ભાવ સમજ્યા વગર માત્ર શબ્દો બોલી જાય તેનાથી લાભ થાય નહિં. ‘લોગસ્સસૂત્ર’ માં ચોવીસ તીર્થકરોનું સ્તવન છે તેમાં આવે છે કે ‘વિહુયરયમલા.’ આ પ્રાકૃત ભાષા છે તેનું સંસ્કૃત ‘વિધુય રજમલા’ એ પ્રમાણે છે. એટલે કે હે વીતરાગ દેવ ! આપે પૂર્ણ આત્મસ્વભાવની શ્રદ્ધા જ્ઞાન અને સ્થિરતા વડે ‘વિધુય’ એટલે ઘોઇ નાખ્યું છે, શું ઘોઇ નાખ્યું છે ? કે ‘રજમલા’ એટલે રજ અને મળને ઘોઇ નાખ્યાં છે. રજ એટલે દ્રવ્યકર્મ અને મળ એટલે ભાવકર્મ. આમ અર્થ સમજે નહિં અને રયમલાને બદલે કાંઈના કાંઈ પાઠ બોલે તે ભગવાનની સ્તુતિ કહેવાય નહિં. અને જેમ હોય તેમ પાઠ બોલે તોપણ, જો ભાવ ન સમજે તો, તે પણ ભગવાનની સ્તુતિ નથી. હે જિન ! જેમ આપ રાગાદિ મળનો નાશ કરીને રાગાદિથી રહિત થયા છો તેમ મારો સ્વભાવ પણ તેવો જ છે અને હું પણ તે જ સ્વભાવની ભાવના વડે રાગાદિ મળને ઘોઇને જે પરમાત્મપદને આપ પામ્યા છો તે જ પરમાત્મપદને પામવાનો છું. આવી યથાર્થ સમજ્ઞા જેને હોય તે જ જીવ ભગવાનની સાચી સ્તુતિ કરવાને લાયક છે. ભયથી, ડરથી કે લોકસંજ્ઞાથી કોઈ પણ કુદેવાદિને માને, તેને માથું નમાવે તે કેવળી ભગવાનનો દુશ્મન છે, સત્યનો અનાદર કરનાર છે. અંશે પણ વીતરાગની ભક્તિ તેને નથી. સત્ત અને અસત્ત બંને માર્ગમાં એક સાથે પગ નહિં ચાલે. જેને સત્તનું સેવન કરવું હોય તેણે અસત્તનું સેવન છોડવું પડશે. જેમ અડધું દૂધ અને અડધું ઝેર એમ બંને ભેગા કરીને સેવન કરે તો તે એકલા ઝેરડૂપે જ પરિણામે, તેમ સત્ત અને અસત્ત બંનેને જે માને તેને એકલા અસત્તનું જ સેવન છે. સંસારના લૌકિક કાર્યો ખાતર જે સત્તને ગૌણ કરીને અસત્તનો આદર કરે છે તેને સત્તના અનાદરનું મહાપાપ છે.

(૮૯) વીતરાગ-સર્વજ્ઞ ભગવાનને કોઈની દરકાર ન હતી, તેમણે પોતાના સર્વજ્ઞપણામાં જેવો આત્મસ્વભાવ જાણ્યો તેવો જ વાણી દ્વારા કહેવાયો છે. સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલી આત્મસ્વભાવની વાત ત્રણકાળમાં ફરે તેમ નથી. એનાથી અંશ માત્ર પણ જે વિરુદ્ધ માને તે વીતરાગદેવનો પાકો દુશ્મન છે. દુશ્મન કઈ રીતે ? વીતરાગદેવને તો નુકશાન કરવાનો કોઈ સમર્થ નથી પરંતુ જ્યારે વીતરાગદેવને એકેય ભવ નથી ત્યારે આને અનંત ભવ છે. વીતરાગદેવને અનંત સુખ છે ત્યારે આને અનંતહુખ છે, એ રીતે વીતરાગદેવને જેટલા ગુણો છે તેનાથી વિરુદ્ધ દોષો તેનામાં (ઊંધી માન્યતાવાળા જીવમાં) છે માટે તે વીતરાગનો વેરી છે.

(૧૦૦) આત્મા વસ્તુ ત્રિકાળ સત્ત સ્વયંસિદ્ધ છે, તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, તેના સ્વરૂપમાં રાગાદિ વિકાર નથી. દેહની કિયાથી કે રાગભાવથી જેઓ આત્માનો ધર્મ માને તેઓ આત્મસ્વરૂપને જાણનારા નથી, તેઓ વીતરાગના સાચા ભક્ત નથી. વીતરાગતા અને રાગ તો એકબીજાથી વિરુદ્ધ છે, જે વીતરાગતાનો ઉપાસક છે તેને રાગનો આદર નથી અને જેને રાગનો આદર છે તે વીતરાગતાનો ઉપાસક નથી. વીતરાગતાનો આદર કરનાર મોક્ષને સાધે છે અને રાગનો આદર કરનાર સંસારને વધારે છે. વીતરાગ સ્વભાવી આત્મતત્ત્વનો વિરોધ કરનારને એક પણ ભવ સારો મળવાનો નથી.

(૧૦૧) આ શ્રીઋષભહેવ ભગવાનની સ્તુતિ ચાલે છે, ભગવાનના ગુણોની ઓળખાણ સહિત સ્તુતિ કેવી હોય અને સ્તુતિ કરનાર ભક્ત કેવા હોય તેનું વર્ણન ઘણું કહેવાયું છે. આ સ્તુતિ (ઋષભજિનસ્તોત્ર) ના રચનાર શ્રી પદ્મનંદિ

આચાર્ય વન-જંગલમાં વસનારા નિર્ગથ સંત મુનિ હતા, તેઓને બ્રહ્મચર્યનો અદભુત પ્રેમ હતો. આ પચાનંદી પંચવિંશિતિમાં પચીસ અધિકાર પૂરા કર્યા પછી છેવટમાં એક ખાસ 'બ્રહ્મચર્ય-અષ્ટક' નામનો અધિકાર વર્ણવ્યો છે. જેઓ અપ્રમત્ત અને પ્રમત્ત ભૂમિકાની સહજ ભૂમિકામાં ઝુલી રહ્યા છે, જેઓને કેવળજ્ઞાન લેવાના કોડ ઉઠયા છે, પણ એક અલ્યુ રાગનો વિકલ્પ બાકી રહ્યો છે એવા વીતરાગી સંત આ સ્તુતિ કરે છે. આ સ્તુતિમાં કુલ હું ગાથા છે, તેમાંથી પટ ગાથા પૂરી થઈ.

(૧૦૨) હવે પટ મી ગાથામાં આચાર્યદિવ કહે છે કે-

હે ત્રિભુવન ગુરુ, જિનેન્દ્ર ! આપના અનંત ગુણોના સમૂહરૂપી આકાશમાં ગમન કરવાવાળી આ શુભવિકલ્પરૂપી પંખીણિ ગમે તેટલે દૂર જાય તોપણ તે આપના અનંત ગુણોના પારને પામવા સમર્થ નથી. આત્માના સ્વભાવનો પાર તો સ્વભાવ ભાવથી જ પમાય છે પણ વિકલ્પો વડે સ્વભાવનો પાર પામી શકતો નથી. હે નાથ ! અમે તારા લક્ષે ગમે તેટલી સ્તુતિ કરીએ, પણ તેમાં તો રાગ આવે છે, તે રાગવડે અમે અમારા સ્વભાવની પૂર્ણતા પામવાના નથી, પણ જ્યારે રાગ તોડીને સ્વરૂપમાં ઢરશું ત્યારે સ્વભાવની પૂર્ણતા થઈને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થશે અને તે કેવળજ્ઞાન વડે જ આપના અનંત ગુણોના પારને પમાશે.

(૧૦૩) હે પ્રભો ! અમે રાગી કે અપૂર્ણ જીવોને દેવ તરીકે સ્વીકાર્ય નથી પણ પરિપૂર્ણ વીતરાગ અને સંપૂર્ણ જ્ઞાની એવા આપને દેવ તરીકે સ્વીકાર્ય છે. હું તમારો નંદન, તમારો દાસ છું, પતિના ઓદાણાં ઓછે, પતિનું અન્ન ખાય, પણ પતિની આજા માને નહિએ એ તે કંઈ પત્ની કહેવાય ? તેવું અર્હી ચાલે તેમ નથી. અર્હી તો જે પોતે ભગવાનનો ભક્ત થયો-તે પોતે ભગવાન થાય એવો માર્ગ છે. પોતાને વીતરાગનો ભક્ત કહેવરાવે અને રાગમાં ધર્મ માને-એ તે કંઈ વીતરાગને માન્યા કહેવાય ? 'હે વીતરાગ ! જેવા આપ છો તેવો જ હું મારા સ્વભાવે છું રાગ થાય તેને હું મારા સ્વભાવમાં સ્વીકારતો નથી'-આમ જે માને તે વીતરાગનો ભક્ત છે. અને વીતરાગની રુચિ-બહુમાન વડે રાગનો નાશ કરીને અલ્યુકાળે પોતે વીતરાગ થાય છે. હે નાથ ! આપને પૂર્ણ સ્વભાવદશા પ્રગટ છે, તેની ઓળખાણ અને બહુમાન વડે હવે હું પણ કુદેવાદિની માન્યતા છોડીને અને રાગાદિમાં ધર્મની માન્યતા છોડીને (-અર્થાત् ગૃહીત અને અગૃહીત મિથ્યાત્વને છોડીને) પૂર્ણ આત્મ સ્વભાવની શક્તા-જ્ઞાન અને સ્થિરતાના બળથી આપ સમાન થવાનો છું-આવી નિઃશંકતા ભગવાનના ભક્તને હોય છે; તે જ જૈન છે.

(૧૦૪) શ્રી આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે-હે નાથ, હું આત્મસ્વભાવના ગાણાં ગાવા તૈયાર થયો છું, પણ વિકલ્પ વડે આત્મસ્વભાવની સ્તુતિ પૂરી નહિ થાય, પંખી ઊરી ઊરીને ગમે તેટલું દૂર જાય પણ આકાશ તો અનંત છે, તેનો પાર પામે તેમ નથી, તેમ સત્તેવ-ગુરુ શાસ્ત્રોએ જેવો પરિપૂર્ણ આત્મસ્વભાવ દર્શાવ્યો તેવો જ હું છું, આત્મસ્વભાવ અનંત ગુણોથી પરિપૂર્ણ છે, તેની સ્તુતિ આ વિકલ્પવડે પૂરી થશે નહિ, પણ જ્યારે આ વિકલ્પ તોડીને સ્વભાવમાં ઠીશ ત્યારે સ્તુતિ પૂરી થશે અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થશે. માટે આ સ્તુતિના વિકલ્પના પણ અમે કર્તા નથી. અજ્ઞાની જીવ જ્યાં ત્યાં વિકારનો કર્તા થાય છે પણ જ્ઞાનીની દિશ્યો તો બધેથી ઊરીને એક સ્વભાવમાં જ છે, તેથી જ્ઞાનીઓ ભક્તિની શુભલાગણીના કર્તા થવા માગતા નથી. તો હવે નિરાધાર થયેલી એવી તે વિકારી લાગણી ક્યાં સુધી ટકશે ? જ્ઞાનીઓ અલ્યુકાળે સ્વભાવસ્થિરતાની શ્રેષ્ઠીવડે તે લાગણી તોડીને સ્વભાવનો પાર પામી જાય છે. તે લાગણી વડે સ્વભાવ પમાય તેમ નથી.

(૧૦૫) જ્ઞાનીઓ ભગવાનની ભક્તિ કરે છે કે-હે જિનેશ ! અમારી સાધક દશા હોવાથી જો કે આ ભક્તિનો વિકલ્પ ઊઠે છે. પરંતુ અમારી રુચિમાં શુદ્ધ જ્ઞાયક આત્મસ્વભાવ સિવાય અન્ય કોઈને સ્થાન નથી. પૂર્ણ શુદ્ધઆત્માની દદ રચિમાં જે ભક્તિનો વિકલ્પ ઊઠ્યો છે તે કેટલીક વાર ટકવાનો છે ? પંખીણી ગમે તેટલી ઊંચે જાય પણ આકાશનો અંત પામવાની નથી, છેવટે તો થાકીને નીચે જ આવવાની છે, તેમ ગમે તેવા શુભ વિકલ્પ કરે પણ તે વિકલ્પથી સ્વભાવની પૂર્ણતા થવાની નથી, અંતે તો વિકલ્પ તોડીને સ્વરૂપમાં સમાઈ જવાનું છે, ત્યારે જ પૂર્ણતા થશે. વિકલ્પરૂપી પંખીણી આત્મામાં સમાવા લાયક નથી. પોતાના આત્મામાં વીતરાગ સર્વજીદેવને ઓળખીને અને આત્મસ્વભાવનું ભાન પ્રગટ કરીને સાધકદશા પ્રગટ કર્યા પછી પૂર્ણતાની ભાવના કરતાં વચ્ચે ભક્તિની વૃત્તિ ઊઠે છે તેને પણ જ્ઞાની છોડવા માગે છે અને સ્વભાવના પુરુષાર્થવડે વૃત્તિને તોડીને સ્વરૂપમાં સમાવા માગે છે. અનંતગુણસ્વરૂપ આત્મસ્વભાવ છે તેનો પાર વિકલ્પથી કેમ પામવો ? જ્ઞાનસ્વભાવ વડે જ તેનો ખ્યાલ આવે છે.

(૧૦૬) રાગમિશ્રિત હોવા છતાં જે જ્ઞાન એક સમયમાં અનંતને ખ્યાલમાં વ્યે છે તે જ્ઞાન જો રાગને તોડી નાખીને સ્વભાવના જ અવલંબને જાણો તો અનંત લોકાલોકને એક સાથે પ્રત્યક્ષ જાણો એવી તાકાતવાળું છે. આવા સામર્થ્યને ધારણ કરનાર જ્ઞાનસ્વભાવને વિકલ્પવડે અનુભવી શકતો નથી.

(૧૦૭) પરવસ્તુને લક્ષ્યમાં લેવી ત્યાં રાગ આવે છે. સમ્યગટણી જીવ હોય અને સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું લક્ષ્ય તોપણ તેને પર તરફની લાગણી તે રાગ જ છે, તેનાથી ધર્મ નથી. જ્યાં સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રના લક્ષ્ય પણ રાગ જ છે તોપણી કુદેવાદિને માને તેની તો વાત જ શું? જેને યથાર્થ ગુણોવડે જિનદેવનું સાચપણું ભાસ્યું નથી તે જ કુદેવને માને છે. અત્યારે તો લોકો જૈન નામ ધરાવીને પણ ઘરમાં લોકપાલ, પીર, ક્ષેત્રપાલ, શીતળા, ગોત્રીજ વગેરે અનેક પ્રકારે કુદેવને માને છે તે મહા અજ્ઞાન છે. જ્યાંસુધી કુદેવાદિને સાક્ષાત્ આત્માનો વાત કરનાર ન માને ત્યાંસુધી જીવને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવાની નથી.

(૧૦૮) આર્ય માણસ વ્યવહારમાં પણ માંસ ખાય નહિ. આર્ય માણસને કોઈ માંસાદારી રાજી સાથે સંબંધ થયો હોય અને કોઈ વાર તે રાજી એમ કણે કે ‘આજે તો આપણે ભેગા બેસીને જમીએ, મારું મન રાખવા થોડીક માંસવાળી કઢી ચાખો.’ તો રાજને સારું લગાડવા ખાતર પણ શું આર્ય માણસ તેમ કરશે? નુકશાન થાય તો ભવે થાય પરંતુ વ્યવહારમાં સારું લગાડવા માટે પણ આર્ય માણસ તે માંસ સામું જુઓ નહિ. પાંચ ફાજાર રૂપિયા આપવા પડે તો તે આપે પરંતુ માંસ તો ન જ ખાય. તેમ જિશાસુ જીવ લોક વ્યવહારમાં કે ઘરમાં સારું લગાડવા માટે કુદેવાદિને કઢી માને નહિ. વ્યવહારે ઘરમાં પણ કોઈ પ્રકારના કુદેવને માને નહિ. કોઈ પ્રકારે કુદેવને માનવા તે ઘોર પાપ છે. જો કે પરદ્રવ્ય લાભ-નુકશાન કરતું નથી, પરંતુ પોતાનો ઉંઘો અભિપ્રાય જ મહા નુકશાનનું કારણ છે.

(૧૦૯) હે જીવ! જો તારે ધર્મ કરવો હોય તો પણેલાં નક્કી કર કે સાચા ધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર કોણ છે? કેમકે જીવ અનાદિથી ધર્મ સમજ્યો નથી તેથી પોતે સ્વચ્છંદે ધર્મ સમજી શકે નહિ, માટે સત્ય ધર્મને દર્શાવનારા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કોણ છે તે પરીક્ષા કરીને નક્કી કરવું જોઈએ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને ઓળખ્યા પછી પણ જો પોતે સ્વાશ્રીયે પોતાના સ્વભાવનો અભ્યાસ, પરિચય અને અનુભવ પ્રગટ ન કરે, પણ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રના જ અવલંબનમાં અટકી રહે તો તે મુક્તિના માર્ગ વળ્યો નથી પણ સંસારમાર્ગ જ છે.

(૧૧૦) અહીં તો જેને સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ઓળખાણ થઈ છે અને સ્વાશ્રીયવડે જેણે સમ્યગદર્શન-જ્ઞાન તથા ચારિત્ર દશા પ્રગટ કરી છે એવા સંત મુનિને ભગવાનની સ્તુતિનો વિકલ્પ ઊઠ્યો છે, પણ વિકલ્પનો અનાદર કરતાં કણે છે કે હે નાથ! આત્મસ્વભાવ વિકલ્પગમ્ય નથી પણ જ્ઞાનગમ્ય છે. જ્યારે વિકલ્પ તોડીને સ્વાનુભવમાં લીન થશું ત્યારે રાગનો અભાવ થતાં સ્તુતિ પૂરી થશે અને સ્તુતિના ફળરૂપે પરમ વીતરાગ કેવળજ્ઞાનદશા પ્રગટ થશે. -૫૮-

(૧૧૧) હવે બે ગાથા બાકી છે, તેમાં આ હ૦મી ગાથામાં આચાર્યદ્વિપ પોતાની નમ્રતા દર્શાવીને ક્ષમા માર્ગ છે કે-હે ગુણાગાર પ્રભો! આપના ગુણોનું સ્તવન કરવામાં ઇન્દ્ર પણ અસમર્થ છે, હું અદ્યબુદ્ધિ છું છું છતાં મેં આપનું સ્તોત્ર રચવાનું જે સાહસ કર્યું છે તે માટે મને ક્ષમા કરજો.

(૧૧૨) આચાર્યદ્વિપે કયા દોષની ક્ષમા માર્ગી છે? પૂર્ણ વીતરાગી જ્ઞાનધન સ્વભાવના અનુભવમાં ભંગ પડીને આજે વિકલ્પ ઊઠ્યો છે તે દોષ થયો છે અને તેની આચાર્યદ્વિપ ક્ષમા માર્ગે છે-એમ ગૂદાર્થ છે. હે નાથ! આપનું કેવળજ્ઞાન અનંત પૂરું છે અને હું તો મતિશ્રુત જ્ઞાનવાળો છું, મારું જ્ઞાન અદ્ય છે, આ અદ્યજ્ઞાનના લક્ષ્યે પૂર્ણતા પ્રગટવાની નથી, પણ વિકલ્પ અને અપૂર્ણતાનું લક્ષ્ય છોડીને જ્યારે પૂર્ણ સ્વભાવના અનુભવમાં એકાગ્ર થશું ત્યારે તે પૂર્ણસ્વભાવના અવલંબને જ પૂર્ણતા પ્રગટ થશે. આ રીતે સંત-મુનિ પોતાની નિર્માનતા વ્યક્ત કરે છે અને વિકલ્પ તોડીને પૂર્ણતા કરવાની ભાવના કરે છે.

(૧૧૩) શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ આ શાસ્ત્રને વંદ્ય કર્યું છે. આ એક શાસ્ત્રના ભાવ બરાબર સમજે તો અદ્યકાળે મુક્તિ પામે.

(૧૧૪) હે જિનેન્દ્ર! મારા નાનકડા જ્ઞાનમાં મોટી-કેવળજ્ઞાન લેવાની વાત કરી છે, તે માટે ક્ષમા કરજો...આમાં ખરેખર પોતાના આત્મા પ્રત્યે કર્યે છે કે હે આત્મન્! હવે આ વિકલ્પથી ખસી જી, રાગથી ખસી જી, જ્ઞાનમૂર્તિ સ્વરૂપમાં ઠરી જી.

(૧૧૫) આત્માનો વીતરાગ સ્વભાવ તે મન, વાણી કે વિકલ્પનો વિષય નથી, પણ એ તો સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, અને સ્વાનુભૂતિનો વિષય છે. એવા સ્વભાવના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર-રૂપ સાધકદશા પ્રગટી છે, પણ હજુ પૂર્ણતા નથી પ્રગટી ત્યાં પૂર્ણદશાના સ્વરૂપનો જે વિકલ્પ ઉઠે છે તે વિકલ્પ પણ પૂર્ણદશાને રોકનારો છે. આચાર્યદિવ કહે છે કે, જેમ હરણી પોતાના બચ્ચાનાં પ્રેમને લીધે તેને બચ્ચાવવા વાધ સામી થાય તેમ પૂર્ણસ્વભાવના બહુમાન વડે હું અલ્પબુદ્ધિ આ વિકલ્પ વડે તેનું સ્તવન કરવા તૈયાર થયો છું. પરંતુ જેમ હરણી વાધને ન પછોંચી શકે તેમ આ વિકલ્પવડે સ્વભાવનું સ્તવન થઈ શકતું નથી. આ જે વિકલ્પ ઉઠ્યો તે મારો અપરાધ છે. હે નાથ ! આપ રાગ વગરનાં છો તેથી આપની સ્તુતિ કરતાં મારે પણ રાગરહિતપણું પ્રગટ કરવું જોઈએ તેને બદલે મેં જે રાગ કર્યો તે અપરાધ કર્યો છે. આ રાગને અપરાધ તરીકે કોણ માને ? સમ્યગ્દર્શિ સિવાય કોઈ આમ માને નહિં. જેને રાગરહિત નિરપરાધ સ્વભાવનું ભાન થયું છે તે જ રાગને અપરાધ તરીકે જાણીને છોડે છે.

(૧૧૬) પ્રશ્ન-જ્યાં સંપૂર્ણ સ્વરૂપસ્થિરતા ન હોય ત્યાં આવો અપરાધ કરવો પડે ને ?

ઉત્તર-જ્ઞાનીને અપૂર્ણદશામાં અપરાધ હોય પણ તેને તે છોડવાની ભાવના હોય છે. અપૂર્ણદશામાં અપરાધ કરવો પડે એમ માન્યું તેને અપરાધ કરવાની ભાવના છે. જેને અપરાધ કરવાની ભાવના છે તે મિથ્યાદર્શિ છે. પ્રથમ અપરાધ રહિત સ્વભાવ શું અને અપરાધ શું તેની ઓળખાણ તો કરો. નિરપરાધ સ્વરૂપની ઓળખાણ પછી ઘર્માત્મા સમ્યગ્દર્શિને જે અલ્પ અપરાધ થાય તેના તે ખરેખર કર્તા નથી પણ જ્ઞાતા જ છે. અજ્ઞાનીને તો અપરાધ અને નિરપરાધ વચ્ચેના બેદની જ ખબર નથી, તેણે તો અપરાધથી પાર એવી નિરપરાધ ભૂમિકાને દેખી જ નથી, તેથી તેને તો એકાંત અપરાધ જ વર્તે છે. અહીં તો જ્ઞાનીની વાત છે, જ્ઞાનીને નિરપરાધ સ્વભાવનું ભાન છે અને અપરાધ કરવાની ભાવના નથી છતાં જે અલ્પરાગ રહી જાય છે તેને ટાળવા માટે ક્ષમા માગે છે કે, હે વીતરાગ આત્મસ્વભાવ પરિણાતિ ! હવે આ વિકલ્પજાળને તોડીને તું સ્વભાવમાં સમાઈ જા. પોતાની પરિણાતિમાં જે રાગ છે તે જ અપરાધ છે અને પોતાની વીતરાગ પરિણાતિ વડે તે અપરાધની ક્ષમા થાય છે.

(૧૧૭) હવે આચાર્યદિવ છેલ્લી ગાથા કહીને આ ‘ऋગ્ભ જિનસ્તોત્ર’ પૂરું કરે છે. ‘હે જિનેશ, હે પ્રભો ! આપ ભવ્યજીવોરૂપી પદ્મકમળને આનંદ દેનારા, તેજના નિધાન અને નિર્દીષ સૂર્ય સમાન છો, તેથી મોહરૂપી અંધકારનો નાશ કરવા માટે આપના ચરણો સદા પ્રસન્ન રહે ! હે નાથ ! હું ‘પદ્મ’ છું અને આપ સૂર્યસમાન છો. મારા આત્મકમળને વિકસાવવા માટે આપના ચરણો સદા પ્રસન્ન રહ્યો.

(૧૧૮) આ શાસ્ત્રમાં આચાર્યદિવે ‘દાન અધિકાર’ સુંદર વર્ણયો છે, તે પણ વીર સં. ૨૪૭૦માં રાજકોટ વંચાયો હતો. તેમાં છેવટે આચાર્યદિવે કહું હતું કે, અજ્ઞાની જીવોને લોભરૂપી ઊંડા કૂવામાંથી બહાર કાઢવા માટે આ દાન અધિકાર વર્ણયો છે. પણ તે કોને રૂચે ? જેને આત્માની દરકાર હશે તેવા કોમળ હંદ્યવાળા ભવ્ય જીવોને તો આ સાંભળતા ઉલ્લાસ આવશે, પણ જેઓ લક્ષ્મી વગેરેના તીવ્ર લોલૂપી હશે તેવા જીવોને આ ઉપદેશ નહિં રૂચે. ભ્રમર ગુંજાવર કરતો કરતો જ્યારે કૂલ ઉપર બેસે ત્યારે, જે કમળનું કૂલ હોય તે તો ફડાક ખીલી ઉઠે, પણ જે પત્થરનું કૂલ હોય તે ખીલે નહિં. તેમ આ અધ્યાત્મરસના ગુંજારવથી ભરેલો દાન અધિકાર સાંભળતાં જે કમળ જેવા કૂણાં હંદ્યવાળા ભવ્યાત્મા હશે તેનું હંદ્યકમળ તો હર્ષથી ખીલી ઉઠશે, પણ જે પત્થર જેવા કઠણ કાળજાવાળા હશે તેને આ તત્ત્વથી ભરેલા દાનના ઉપદેશની કાંઈ અસર નહિં થાય.

(૧૧૯) હે નાથ ! આપ સર્વ ભવ્ય જીવોને આનંદના જ દેનારા છો. ‘દરેક આત્મા પરિપૂર્ણ છે, વિકાર રહિત સ્વભાવે છે, પોતાના સ્વાધીન સ્વભાવના અવલંબનથી દરેક જીવ પરમાત્મા થઈ શકે છે,’ આમ પોતાના સ્વભાવનું માણસ્ત્રી આપના શ્રીમુખેથી સાંભળીને ભવ્ય જીવો નાચી ઉઠે છે કે-અહીં ! હું પરમાત્મા છું, મારે મારા પરમાત્મપદ માટે કોઈ બીજાની ઓણિયાળ નથી, હું સ્વભાવે પરિપૂર્ણ છું, તે સ્વભાવના અવલંબને હવે સંસાર નથી. મારા આત્માનું કેવળજ્ઞાનરૂપી તેજનાં નિધાન ભર્યા છે, તે નિધાન બહારની કિયાથી કે રાગથી પ્રગટવાનાં નથી પણ સ્વભાવની રૂચિ અને લીનતાથી જ પ્રગટવાનાં છે. આ જે રાગનો વિકલ્પ ઉઠે તે મારા ચૈતન્યનિધાનમાંથી પ્રગટેલી ચીજ નથી. આત્મા તો એકલા ચૈતન્યનું જ

નિધાન છે, તેનામાં રાગનાં નિધાન નથી. રાગનાં નિધાન ખોદતાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટશે નહિ, પણ ચૈતન્ય નિધાન ખોદતાં કેવળજ્ઞાન થાય છે. મારા જે પરિપૂર્ણ ચૈતન્ય સ્વભાવનું અંતરધ્યાન કરતાં કરતાં જ કેવળજ્ઞાન પ્રગટવાનું છે તે ચૈતન્ય સ્વભાવની મેં પ્રતીત કરી છે. અને કેવળજ્ઞાન તથા સિદ્ધપદ તે ચૈતન્ય દ્રવ્યમાં જ શક્તિપણે બર્યા છે, તેમાં જ લીન થઈને હું કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરવાનો છું.

(૧૨૦) હે નાથ ! અમારા અજ્ઞાન અને મોહંઘકારનો ધ્વંસ કરવા માટે આપ સૂર્ય સમાન છો. જેમ સૂર્ય પાસે અંધારું રહી ન શકે તેમ હવે અમારામાં મોહંઘકાર રહી શકશે નહિ. અમારી દેષ્ટિમાં સદાય ચૈતન્ય સ્વભાવ જ પ્રગટ રહો. જ્ઞાન-દર્શનરૂપી આપના ચરણ કુમળ સદા પ્રસન્ન રહો. સૂર્ય તો સદા પ્રકાશનો જ કરનાર છે તેમ હે પ્રભુ ! આપ અમને આનંદમાં જ નિમિત્ત છો. તમે વીતરાગ છો, રાગમાં તમારું નિમિત્ત નથી પણ વીતરાગપણમાં જ તમારું નિમિત્ત છે.-આપ જ્ઞાનીઓ વીતરાગભાવને જ જીઉં છે તેથી ભગવાનમાં પણ વીતરાગતાના જ નિમિત્ત તરીકે આરોપ આપે છે.

(૧૨૧) આચાર્યદિવે છેવટ એ માગણી કરી છે કે હે જિનેન્દ્રદેવ ! આપના ચરણકુમળ સદા પ્રસન્ન રહે. અત્યારે પોતાનું કેવળજ્ઞાન અટકે છે અને અહીંથી સ્વર્ગમાં જવાના છે, તેથી આચાર્યદિવ કહે છે કે અમે સ્વર્ગમાં જશું ત્યાં આ ચારિત્રદશા નહિ રહે, પરંતુ હે જિનેશ ! સમ્યગ્રદ્ધન અને સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી બે ચરણ કુમળ તો સદા પ્રસન્ન રહેશે, અમારાં સમ્યગ્રદ્ધન-સમ્યગ્જ્ઞાન તો અપ્રતિહતપણે ટકી રહેશે. એ દર્શન-જ્ઞાનનાં જોરે, મનુષ્યભવમાં ચારિત્રની પૂર્ણતા કરીને કેવળજ્ઞાન લે 'શું. ભગવાનના ચરણો પ્રસન્ન રહો એમ વ્યવહારે ઉપચારથી કહું છે, ખરી ભાવના તો એ છે કે અત્યારે કેવળજ્ઞાન અટકે છે તોપણ પૂરા સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનરૂપી બે ચરણો કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી અપ્રતિહતપણે સદા ટકી રહો. પંચમકાળમાં ચારિત્રનો ભંગ પડે છે. પરંતુ સંત-મુનિ તે ભંગ ઉપર લક્ષ ન દેતાં દર્શન-જ્ઞાનની અપ્રતિહત ભાવનાના જોરે કેવળજ્ઞાન સાથે વર્તમાનમાં સંધિ કરે છે...અને...એ રીતે શ્રીક્રષ્ણભદેવ ભગવાનની સ્તુતિ પૂરી થાય છે...

- ઋષભ જિનસ્તોત્ર સંપૂર્ણ -

* * *

- શ્રીમત જિનવર સ્તોત્ર -

(૧૨૨) હવે આ પદ્મનંદી શાસ્ત્રમાં 'શ્રીમત જિનવર સ્તોત્ર' છે, તેની એક ગાથા વંચાય છે-'હે જિનેશ, હે પ્રભો ! આપના દર્શનથી મારા નેત્ર સફળ થાય છે તથા મારું મન અને શરીર, જાણો કે અમૃતથી શીંચ સીંચાઈ ગયાં હોય એમ ભાસે છે.'

આમાં એકલી જિનપ્રતિમાની વાત જ ન સમજવી, પણ પોતાના આત્માનું દર્શન તે જ પરમાર્થ જિનવર દર્શન છે. હે નાથ ! સમ્યગ્રદ્ધન અને સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી નેત્રોવડે આપને દેખવાથી મારી શ્રદ્ધા-જ્ઞાન પર્યાય સફળ થઈ ગઈ. બહારમાં જિનવરદેવની પ્રતિમાના દર્શનથી બહારની આંખો સફળ થઈ અને અંતરંગમાં જિનવર સ્વભાવી આત્માને દેખતાં જ અંતરના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ સફળ થયાં. હે જિન ! આપને જોતાં હું મને સફળ માનું છું. વિકલ્પ થાય તેને હું જોતો જ નથી. તારા દર્શનથી મારી આંખો સફળ થઈ, અવતાર સફળ થયો અને અનંતકાળે નહિ થયેલો એવો અપૂર્વ આત્મભાવ પ્રગટ થયો. તારી ઓળખાણથી મારું જીવન સફળ થયું, ધન્ય થયું. હે નાથ ! તારા દર્શનથી આત્મા આનંદમય થયો-અમૃતથી સીંચાઈ ગયો, પરંતુ શરીર અને મન પણ અમૃતથી સીંચાઈ ગયાં છે. જેમ વણાં લાંબા કાળે પોતાના પુત્રને જોતાં જ સાચી માતાના હૃદયમાં હર્ષ ઉભરાઈ જાય, પુત્ર પ્રેમથી ધાતી કૂલાઈ જાય અને વસ્ત્રની કસ તૂટી જાય, તથા સ્તનમાંથી દૂધની ધાર ધૂટે...તેમ હે ચૈતન્ય ભગવાન ! અનંતકાળે તારા દર્શન મળ્યાં, તારા દર્શનવડે સ્વભાવ સમજવાથી મારો આત્મા ઉલ્લાસિત થયો, મને અમૃત મળ્યું, હું કૃતકૃત્ય થયો. અહીં ! એમ ન સમજશો કે આચાર્યદિવે આ વાણીનો વિલાસ કર્યો છે, આ તો યથાર્થ ઓળખાણના ભાવનો જ્ઞાનીનો ઉલ્લાસ છે. અસંખ્ય આત્મપ્રદેશ આનંદથી પ્રકૃતિલત થયાં છે. હે નાથ ! તારા દર્શન કરતાં મારો આત્મા તો અમૃતરસથી સીંચાઈ ગયો પરંતુ આત્માની પાડોશમાં રહેનારાં આ શરીર, મન ને વાણીને પણ તેની છાંટ લાગી તેથી તે પણ અમૃતરસથી ભીજાઈ ગયાં છે. આમ જેને સ્વભાવ પ્રત્યે અને જિનદેવ પ્રત્યે યથાર્થ ઓળખાણ સહિત ઉલ્લાસ આવે તેણે જ ભગવાનના દર્શન અને સારી ભક્તિ કરી.

સંપૂર્ણ

* * *

-તીર્થધામ શ્રી 'સોનગઢ' માં હિ. જૈન વિદ્વત् પરિષદના ત્રીજા અધિવેશનની-

.... અભૂતપૂર્વ સફળતા

તા. ૭-૮-૯ માર્ચ ૧૯૪૭

મહાન ઉપકારી શ્રી સદ્ગુરુદેવના પુનિત્પ્રતાપે આજે પવિત્ર જૈનર્ધનની જે મહા પ્રભાવના થઈ રહી છે તેને લીધે સોનગઢ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ પામ્યું છે; અને તેથી જ પૂ. સદ્ગુરુદેવશ્રીના પવિત્ર અધ્યાત્મ ઉપદેશનો લાભ મળે એવી ઉત્કંઠાથી આકર્ષાઈને, શ્રી હિ. જૈન વિદ્વત् પરિષદે પોતાનું ત્રીજું વાર્ષિક અધિવેશન તા. ૭-૮-૯ માર્ચના રોજ સોનગઢના સુવર્ણ આંગણે ભર્યું હતું. પરિષદનું સ્વાગત કરતાં સ્વાગત પ્રમુખશ્રીએ કરેલું ભાગણ પણ આ અંકમાં આપ્યું છે.

પરિષદમાં તર વિદ્વાન ભાઈઓ આવ્યા હતા, જેઓ બનારસ, કટની, મથુરા, સરસાવા (સણારનપુર), આરા, દિલ્હી, બીના, કોસીકલાં, બડોત (મેરાઠ), રોહટક (પંજાબ), સાગર, લખનૌ, ઉજેરિયા, મહરૌની, લલિતપુર (ઝાંસી), સુરત, જસવંતનગર અને અમબાલા છાવણી (પંજાબ)-એ શહેરોના હતા. બનારસના સ્યાદ્વાદમહાવિદ્યાલયના પ્રધાન અધ્યાપક પં. કેલાસચંદ્રજી શાસ્ત્રીને પ્રમુખ તરીકે ચૂંટવામાં આવ્યા હતા. પધારેલા વિદ્વાન ભાઈઓના નામની યાદી આ અંકમાં આપવામાં આવી છે.

પરિષદના ત્રણ દિવસો દરમિયાન પૂ. ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચનો સાંભળીને અને સતત્ત તત્ત્વચર્ચાથી સર્વે વિદ્વાન ભાઈઓએ ઘણો જ પ્રમોદ અને આદરભાવ વ્યક્ત કર્યો છે. કદી નહિ સાંભળેલા અપૂર્વ ન્યાયો સાંભળીને તેઓ ઘણા પ્રભાવિત થયા છે. ઘણી વાર વિદ્વાન ભાઈઓ કહેતા હતા કે અહીં સોનગઢમાં અમારે પરિષદના કાર્યની તો ગૌણતા છે, અને શ્રી કાનજી મહારાજના ઉપદેશ અને તત્ત્વચર્ચાનો લાભ લેવો તે જ કાર્યની મુખ્યતા છે. અને ખરેખર થયું છે પણ તેમ જ. સર્વે વિદ્વાન ભાઈઓએ અધ્યાત્મ ઉપદેશનો લાભ લીધો છે. સાથે સાથે પરિષદનું અધિવેશન પણ શાંતિથી પૂર્ણ કર્યું છે.

આ વર્ષના અધિવેશન પ્રસંગે પરિષદના ઠરાવોમાં સૌથી વિશેષ મહત્વ ધરાવતો એક ઠરાવ શ્રી કાનજી મહારાજ સંબંધી મૂક્યાયો હતો, અને સર્વે વિદ્વાન ભાઈઓએ તેને અત્યંત આદરપૂર્વક વધાવી લીધો હતો. પરિષદે પોતાનો તે ઠરાવ 'આત્મર્થ' માં પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યો છે અને તે આ અંકમાં છાપવામાં આવ્યો છે.

તે ઠરાવને અનુમોદન આપતાં પં. મહેન્દ્રકુમારજી, પં. પરમેશ્વરાસજી, અને પં. રાજેન્દ્રકુમારજીએ અત્યંત હૃદયદ્રાવક પ્રવચન કર્યા હતા; અને છેવટે પ્રમુખશ્રી પં. કેલાસચંદ્રજીએ આત્મવેદનપૂર્વક ઘણું જ સુંદર ભાગણ આપ્યું હતું.

પં. મહેન્દ્રકુમારજીએ પોતાના વકતવ્યનો ટૂંક સાર લખી આપેલ છે તે આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.

પરિષદના મંત્રીજી પં. કુલચંદ્રજી અહીં આઠ દિવસ ઉપરાંત રહ્યા હતા, તેઓ અહીંના પરિચયથી ઘણા જ સંતુષ્ટ થયા છે, અને પૂ. ગુરુદેવશ્રી પ્રત્યે તેમને અપાર ઉલ્લાસ થયો છે. તેઓ વારંવાર કહેતા હતા કે "આ યુગપ્રવર્તક પુરુષ છે, આ શાસક છે, અસાધારણ વ્યક્તિ છે-એ નિ:સંદેશ છે." અહીં તેઓએ ઘણા મુમુક્ષુઓનો પરિચય કર્યો છે, ઘણી તત્ત્વચર્ચા અને નિરીક્ષણ કર્યું છે, તે સર્વેથી તેઓને જે પ્રેમ અને આનંદ થયો છે તે તો તેઓ પોતે જ પોતાના લેખમાં પ્રગટ કરવાના છે.

પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા પરમ સત્ય તત્ત્વજ્ઞાનનો અત્યંત વિસ્તૃત પ્રચાર કરવા માટે દરેકે દરેક વિદ્વાન ભાઈઓ ઘણા ઉત્કંઠિત છે, કેમકે પરિષદનો મૂળ ઉદ્દેશ જ સત્ય તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનો છે. આવા પવિત્ર ઉદ્દેશને માટે પરિષદ અભિનંદનને પાત્ર છે.

આ રીતે સોનગઢમાં મળેલી વિદ્વત્ પરિષદની જે અભૂતપૂર્વ સફળતા થઈ છે તેના ફળ રૂપે જૈન શાસનના પવિત્ર સિદ્ધાંતોનો ભારતભરમાં પ્રચાર થશે અને તે વેર વેર પહોંચી જશે. પૂ. ગુરુદેવશ્રીના મહાપ્રભાવના ઉદ્યોગ લીધે સમસ્ત ભારતમાં જૈનશાસનના વિજયંક વાગી રહ્યા હોય છે...

'જૈન મિત્ર' પત્ર તા. ૧૩ માર્ચના અંકમાં વિદ્વત્ પરિષદના સમાચાર આપતાં એવી મતલબે જણાવે છે કે 'તા. ૭ના રોજ સાંજે પા વાગે જિનમંદિરમાં મુમુક્ષુઓ દ્વારા એક સ્વર-તાલથી જિનેન્દ્ર સ્તુતિ થઈ, જે સાંભળીને જનતા મંત્રમુખ થઈ ગઈ અને આ પ્રણાલિકાની મુક્તકંઠથી પ્રશંસા કરવા લાગી. હંમેશા સવારે ૮॥ થી ૮॥ અને બપોરે ૯॥ થી ૯॥ સુધી શ્રી કાનજી મહારાજનું આધ્યાત્મિક ગૌરવાન્નિત મહત્વપૂર્ણ પ્રવચન થતું હતું તથા રાત્રે ૮ થી ૯ તત્ત્વચર્ચા થતી તેમાં સમાજના પ્રકાંડ વિદ્વાનોની નિશ્ચયનય સંબંધી વિવિધ પ્રકારની શંકાઓ થતી હતી.

તેને શ્રી કાનજી મહારાજ ઘણી જ શાંતિથી અને સરલ શબ્દોમાં સમજાવતા હતા, જે સાંભળીને વિદ્વાનોનું સમાધાન થઈ જ જતું હતું. એ સમાધાનથી વિદ્વાનોને મહાન ફર્ખ થતો નથી. '

આભાર-

શ્રી વિદ્વત પરિષદના અધિવેશન પ્રસંગે શ્રી ખીમચંદ્રભાઈ જેઠાલાલ શેઠે સ્વાગત મંત્રી તરીકે કાર્ય કરવામાં, ખ્ર. ગુલાબચંદ્રભાઈએ પત્રવ્યવહાર કરવામાં અને શ્રી જમુભાઈ રવાણીએ સર્વે વ્યવસ્થા કરવામાં જે પરિશ્રમ લીધો છે તે બદલ ટ્રસ્ટ તરફથી તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

-૨૧. મા. દોશી

* * *

વિદ્વત પરિષદના અધિવેશનમાં પદારેલા વિદ્વાન ભાઈઓ

૧.	પં. કેલાસચન્દ્રજી શાસ્ત્રી (પ્રધાન)	સ્યાદ્વાદ મહાવિદ્યાલય , ભદેની	બનારસ	(યૂ. પી.)
૨.	પં. જગન્નોહનલાલજી શાસ્ત્રી,	જૈન વિદ્યાલય	કટની	(સી. પી.)
૩.	પં. રાજેન્દ્રકુમારજી શાસ્ત્રી,	દિ. જૈનસંઘ	ચૌરાસી મથુરા	(યૂ. પી.)
૪.	પં. મહેન્દ્રકુમારજી ન્યાયાચાર્ય	ભારતીય જ્ઞાનપીઠ દુર્ગાકુણ્ડરોડ	બનારસ	(યૂ. પી.)
૫.	પં. દરબારીલાલજી ન્યાયાચાર્ય	વીરસેવામન્દિર,	સરસાવા	(યૂ. પી.)
૬.	પં. પરમાનંદજી શાસ્ત્રી	વીરસેવામન્દિર	" "	(યૂ. પી.)
૭.	પં. પરમાનંદજી સાહિત્યાચાર્ય	જૈનબાલા વિશ્રામ ધુનુપુરા	આરા	(બિહાર)
૮.	પં. નેમિચન્દજી જયોતિષાચાર્ય	જૈનસિદ્ધાંત ભવન,	આરા	(બિહાર)
૯.	પં. ખુશાલચન્દ્રજી એમ. એ. સાહિત્યાચાર્ય	કાશીવિદ્યાપીઠ,	બનારસ	(યૂ. પી.)
૧૦.	પં. પન્નાલાલજી જૈન કાવ્યતીર્થ	હિન્દુવિશ્વવિદ્યાલય	બનારસ	(યૂ. પી.)
૧૧.	પં. લાલબહાડુરજી શાસ્ત્રી	સ્યાદ્વાદ મહાવિદ્યાલય ભદેની	બનારસ	(યૂ. પી.)
૧૨.	પં. ફૂલચન્દ્રજી સિદ્ધાંતશાસ્ત્રી	સ્યાદ્વાદ મહાવિદ્યાલય ભદેની	બનારસ	(યૂ. પી.)
૧૩.	પં. વિજયમૂર્ત્યી એમ. એ. દર્શનાચાર્ય	હિન્દુ વિશ્વ વિદ્યાલય	બનારસ	(યૂ. પી.)
૧૪.	પં. પરમેષ્ઠિદાસજી ન્યાયતીર્થ	ઋષિમંદિર	દેહલી ફેઝબાજાર	
૧૫.	પં. ઘનશ્યામજી જૈન	સ્યાદ્વાદ મહાવિદ્યાલય ભદેની	બનારસ	(યૂ. પી.)
૧૬.	પં. ઇન્દ્રચન્દ્રજી શાસ્ત્રી	દિ. જૈનસંઘ	ચૌરાસી મથુરા	(યૂ. પી.)
૧૭.	પં. પન્નાલાલજી કાવ્યતીર્થ	જૈનગુરુકુલ	ચૌરાસી મથુરા	(યૂ. પી.)
૧૮.	પં. શંકરલાલજી જૈન શાસ્ત્રી	જૈન સ્કૂલ કોસીકલાં	(મથુરા)	(યૂ. પી.)
૧૯.	પં. રાજકુમારજી સાહિત્યાચાર્ય	જૈન ઇન્ટરકાલિજ	બડોત (સેરઠ)	(યૂ. પી.)
૨૦.	પં. બાબુલાલજી જમાદાર	જૈન અનાથાશ્રમ દરિયાગંજ	દેહલી	
૨૧.	પં. ચન્દ્રમૌલિજી શાસ્ત્રી	જૈન અનાથાશ્રમ દરિયાગંજ	દેહલી	
૨૨.	પં. રવીન્દ્રનાથજી શાસ્ત્રી	જૈન સ્કૂલ	રોહતક	(પંજાબ)
૨૩.	પં. પન્નાલાલજી સાહિત્યાચાર્ય	જૈન સત્તર્ક વિદ્યાલય	મોરાજી સાગર	(સી. પી.)
૨૪.	પં. વંશીધરજી વ્યાકરણાચાર્ય	જૈન સત્તર્ક વિદ્યાલય	બીના (સાગર)	(સી. પી.)
૨૫.	પં. દામોદરદાસજી જનરલ મરચેણ્ટ	બડા બાજાર	સાગર	(સી. પી.)
૨૬.	પં. ભુવનેન્દ્રકુમારજી શાસ્ત્રી	readymade cloth merchant	લખનऊ	(યૂ. પી.)
૨૭.	પં. રતનચન્દ્રજી જૈન	રાજાબાજાર		
૨૮.	પં. ગોબિન્દરામજી ન્યાયતીર્થ	જૈન પાઠશાળા	ઉજેડિયા	
૨૯.	પં. હીરાલાલજી જૈન શાસ્ત્રી	જૈન પાઠશાળા	મહરોની	(સાગર)
૩૦.	પં. જ્ઞાનચન્દ્રજી જૈન સ્વતંત્ર	ક્ષેત્રપાલ	લલિતપુર	(જ્ઞાંસી)
૩૧.	શ્રી અમરચન્દજી જૈન રર્ઝસ,	જૈન મિત્ર કાર્યાલય ચંદાવાડી		સૂરત
૩૨.	બા. જયચન્દ્રજી જૈન બી. એ.		જસવન્તનગર	(ઇટાવા)
				અસ્વાલા
				(પંજાબ)

-શ્રી દિગંબર જૈન વિદ્વતપરિષદ તૃતીય અધિવેશન-

સ્થાન: ભગવાન શ્રી કુંદકુંદ પ્રવચન મંડપ, સોનગઢ

સ્વાગતાધ્યક્ષનું વક્તવ્ય

માનનીય પ્રમુખશ્રી તથા સભ્યો,

આજથી બાર વર્ષ પહેલાં જે સૌરાષ્ટ્રભૂમિમાં દિગંબર જૈન ધર્મ લુપ્તપ્રાય સ્થિતિમાં હતો તે ભૂમિમાં આજે દિગંબર જૈન સમાજની અગ્રગણ્ય સંસ્થાનું ભાવભર્યું સ્વાગત કરતાં અમને અતિ હર્ષ થાય છે. આપે લાંબા પ્રવાસ વગેરેની તકલીફ વહોરીને પણ અમારું આમંત્રણ સ્વીકાર્યું તે માટે અમે આપ સૌના ઋણી છીએ.

એક વખત જ્યાં જૈન ધર્મનો ભારે જીવાળ હતો, પવિત્ર ભૂમિમાં દેવાધિદેવ શ્રી નેમનાથ ભગવાનના કલ્યાણકો ઇન્દ્રોએ ઉજવ્યાં હતાં. શ્રુતગંગાનાં વહેણ વહેણ રાખનાર મહાસમર્થ આચાર્યદેવ શ્રી ધરસેનાચાર્યનાં પવિત્ર ચરણકમળની રજથી જે ભૂમિ પુનિત થઈ હતી, પ્રસિદ્ધ કથાનુસાર જે ભૂમિમાં આચાર્ય મહારાજશ્રી ઉમાસ્વામીના પવિત્ર હસ્તથી મહાન મોક્ષશાસ્ત્રની રચના થઈ હતી, તે ભૂમિમાં, ખેદનો વિષય છે કે, કાળ જતાં યથાર્થ જૈન દર્શનની ભારે ઓટ આવી. તે એટલે સુધી કે દિગંબર જૈન ધર્મ લગભગ નાચ જેવો થયો. એમ ધર્મના લાંબા વિરહકાળ પછી (વિ. સં. ૧૮૮૪માં) મોરબી પાસે વવાણિયા ગામમાં મહાન તત્ત્વજ્ઞાની શ્રીમદ્ રાજયંત્રજ્ઞ નામના એક નરરત્નનો જન્મ થયો-જેમણે યથાર્થ જૈન દર્શનના રહસ્યને પામી, તેમનાં પત્રો દ્વારા તેમજ પરમશ્રુત પ્રભાવક મંડળની સ્થાપના દ્વારા વાસ્તવિક જૈન દર્શનના પ્રચારનાં પ્રગરણ માંડયાં.

અત્યારે યથાર્થ જૈન દર્શનનો જે વ્યાપક પ્રચાર કાઠિયાવાડમાં જોવામાં આવે છે તેના પ્રણોત્તા પરમ પૂજ્ય અધ્યાત્મયોગી શ્રી કાનજી મહારાજ છે. વિ. સં. ૧૮૭૮માં ગ્રંથાધિરાજ શ્રી સમયસાર ગુરુદેવના હસ્તકમળમાં આવતાં આનંદોદધિ ઉલ્લભસ્યો; સમયસારના પરમ ગંભીર ભાવો ભાવુક હંદ્યમાં પચાવતાં અમૃતસાગરનો અનુભવ થયો. ‘અહો ! સ્વતંત્ર દ્રવ્ય, સ્વતંત્ર ગુણ, સ્વતંત્ર પર્યાય ! દેખથી ભિન્ન, વિકારથી ભિન્ન, પરમ અદ્ભુત આનંદનિધાન !’ તે આનંદનિધાન બતાવનાર શ્રી સમયસારનું અને દિગંબર જૈન ધર્મનું સાપ્રાજ્ય ગુરુદેવના હંદ્યકમળમાં સ્થપાયું. બસ, એ પવિત્ર પ્રસંગરૂપ મૂળિયામાંથી દિગંબર ધર્મના વ્યાપક પ્રચારનું વૃક્ષ આજે ફાલ્યું છે-જેના પરિણામે ફાળરો ભવ્ય જીવો સત્ત્વમં પ્રત્યે પ્રેરાયા છે, લાખ ઉપરાંત સત્ત્વમંનાં પુસ્તકો પ્રકાશન પામ્યાં છે અને જેના પરિણામે અમારા આંગણો આજે દિગંબર જૈન ધર્મના અગ્રણી વિદ્વાનોનો વાત્સલ્યપૂર્ણ સત્કાર કરવા અમે ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

આપની મહા સંસ્થાનો એક મુખ્ય ઉદ્દેશ જૈન ધર્મની સંસ્કૃતિનો પ્રચાર છે. આપનો એ ઉદ્દેશ સંપૂર્ણ રીતે ફળીભૂત થાઓ એમ અમારી હાર્દિક ભાવના છે અને એ કાર્યમાં યથાશક્તિ સહકાર આપવા પણ અમે તૈયાર છીએ. અહો ! જૈન દર્શન એ તો વસ્તુદર્શન છે કે જેનું જ્ઞાન થતાં જીવ પરાધીન દેખિથી છૂટી સ્વદ્રવ્યમાં સંતુષ્ટ થઈ શાશ્વત સુખનિધિને પામે છે. એ પરમ કલ્યાણકારી દર્શનનું હાઈ દરેક દ્રવ્યની સ્વતંત્રતા છે. તે સ્વતંત્રતાને પ્રકાશિત કરનાર જ્ઞાનાંશનું-નિશ્ચયનયનું-નિરૂપણ કરીને વીતરાગ ભગવંતોએ આપણા પર પરમ ઉપકાર કર્યો છે. આપણને સૌને ખેદની વાત છે કે જૈન દર્શનનું એ એક મુખ્ય અંગ-નિશ્ચયનય-આજે પક્ષધાતથી પીડાઈ રહ્યું છે. જૈનસમાજમાં એ નિશ્ચયનયના જ્ઞાનની ભારે ઉષાપ વર્તી રહી છે. સમાજનો મોટો ભાગ એવી ભમણામાં પડ્યો છે કે ‘જડ કર્મ આત્માને હેરાન કરે છે,’ ‘વ્યવહાર કરતાં કરતાં નિશ્ચય પમાશે,’ ‘શુલ્ક કરતાં કરતાં શુદ્ધતા થશે,’ ‘ઉપાદાનમાં કાર્ય થવા માટે નિમિત્તની રાહ જોવી પડે છે.’ આવી અનેક માન્યતાઓ લોકોમાં જડ ઘાલીને પડી છે. આપણે જાણીએ છીએ કે જ્યાં સુધી લોકોને નિશ્ચયનું જ્ઞાન નહિ થાય ત્યાંસુધી દ્રવ્યનું પરમ સ્વાતંત્ર્ય તેમને ખ્યાલમાં નહિ આવે અને ત્યાંસુધી આવી ભામક માન્યતાઓ નહિ ટણે તથા ખરું જૈનત્વ પ્રાપ્ત નહિ થાય. માટે જીવના ત્રસસ્થાવરાદિ અને ગુણસ્થાનમાર્ગણાદિ ભેદો ઉપર તેમ જ કર્મની સ્થિતિ વગેરે ઉપર જે લક્ષ અપાય છે તે કરતાં ઘણું વધારે લક્ષ જ્યારે ભેદવિજ્ઞાનના કારણભૂત અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના જ્ઞાન ઉપર અપાશે તે દિવસ ધન્ય હશે, તે દિવસે જ જૈન ધર્મની સંસ્કૃતિનો ખરો પ્રચાર થશે. અમારી પ્રભાવના પ્રેમ પ્રેરિત એ ભાવના છે કે આપ સમા જૈન દર્શનના વિદ્વાનો દ્વારા સ્વતંત્ર દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું જ્ઞાન વિશેષ વિશેષ પ્રચાર પામો, નાની નાની પુસ્તકાઓના પ્રકાશક મારફત પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓ પણ એ

જ્ઞાન પામો, કલ્યાણમૂર્તિ સમ્યજ્ઞનનો પરમ મહિમા જનસમાજમાં વિસ્તારો અને નયાવિરાજ નિશ્ચયનયનો વિજયંકો દિગંત સુધી ગાજો.

છેવટે, આપને હૃદયના ભાવથી સત્કારતો, આપની સેવાબરદાસમાં જે કાંઈ ત્રુટિયો હોય તે માટે આપ ઉદ્ધારચિત મહાનુભાવો પાસે ક્ષમા યાચતો અને જૈન દર્શનના પ્રચારકાર્યમાં સફળતા હશ્છતો, હું વિરમું છું.

શુક્રવાર તા. ૭-૩-૪૭

રામજ માણેકચંદ દોશી

- શ્રી દિ. જૈન વિદ્વત् પરિષદનો-મહત્વપૂર્ણ ઠરાવ

આત્માર્થી શ્રી કાનજી મહારાજ દ્વારા દિ. જૈનધર્મનું જે સંરક્ષણ અને સંવર્દ્ધન થઈ રહ્યું છે તેનું વિદ્વત્ પરિષદ શ્રદ્ધાપૂર્વક અભિનંદન કરે છે; તથા પોતાના સૌરાષ્ટ્રના સાધર્મી બહેનો ભાઈઓના સર્વ્રમ પ્રેમથી પ્રમોદિત થતી થકી હૃદયથી તેમનું સ્વાગત કરે છે. વિદ્વત् પરિષદ તેને પરમ સૌભાગ્ય અને ગૌરવનો વિષય માને છે કે-આજ બે હજાર વર્ષ બાદ પણ મહારાજે શ્રી ૧૦૦૮ વીર પ્રભુના શાસનના મૂર્તિમંત પ્રતિનિધિ ભગવાન કુંદકુંદની વાણીને સમજીને, માત્ર પોતાને જ ઓળખ્યા છે એમ નહિં પરંતુ હજારો અને લાખો મનુષ્યોને એક જીવ ઉદ્ઘારના સત્યમાર્ગ પર ચાલવાનો ઉપાય દર્શાવી દીધો છે. પરિષદનો ટઢ વિશ્વાસ છે કે મહારાજનાં પ્રવચન, ચિન્તન તથા મનન દ્વારા દિ. જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનું જે સ્પષ્ટીકરણ તથા વિવેચન થઈ રહ્યું છે તે માત્ર સાધર્મીઓની દિષ્ટિને અંતર્મુખ કરીને જ નહિં અટક પરંતુ તે સતત જ્ઞાન આરાધકોને અપ્રમત્તાના સાક્ષાત્ પરિણામ આચરણ પ્રત્યે પણ પ્રયત્નશીલ બનાવશે, તેમજ સર્વે મનુષ્યોને અંતર તથા બાધ્ય પરાધીનતાથી છોડવનાર રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ કરવનારું વાતાવરણ સહજ જ ઉત્પન્ન કરશે. તેથી આ અવસર પર અભિનંદન અને સ્વાગતની સાથે સાથે પરિષદ એ પણ ઘોષિત કરે છે કે, જે તેઓશ્રીનું કર્તવ્ય છે તે અમારું જ છે તેથી આ પ્રવૃત્તિમાં અમે તેમની સાથે છીએ.

: સમર્થક:
પં. મહેન્દ્રકુમારજી જૈન ન્યાયાચાર્ય
પં. પરમેષ્ઠીદાસજી જૈન ન્યાયતીર્થ
પં. રાજેન્દ્રકુમારજી જૈન ન્યાયતીર્થ

: પ્રસ્તાવક:
પ્રો. ખુશાલ જૈન
કૈલાશચંદ્ર
(પ્રમુખ, શ્રી દિ. જૈન વિદ્વત् પરિષદ)
તા. ૮-૩-૪૭

શ્રી દિ. જૈન વિદ્વત્ પરિષદ કા મહત્વપૂર્ણ પ્રસ્તાવ

આત્માર્થી શ્રી કાનજી મહારાજ દ્વારા જો દિ૦ જૈનધર્મ કા સંરક્ષણ ઔર સંવર્દ્ધન હો રહા હૈ વિદ્વત્ પરિષદ ઉસકા શ્રદ્ધાપૂર્વક અભિનંદન કરતી હૈ. તથા અપને સુરાષ્ટ્રી સાધર્મી બહેનોની ભાઈઓનું સર્વ્રમ પ્રેમ સે પ્રમુદિત હોતી હુએ ઉનકા હૃદય સે સ્વાગત કરતી હૈ. વહ ઇસે પરમ સૌભાગ્ય ઔર ગૌરવ કા વિષય માનતી હૈ કે આજ દો હજાર વર્ષ બાદ ભી મહારાજને શ્રી ૧૦૦૮ વીર પ્રભુ કે શાસન કે મૂર્તિમાન પ્રતિનિધિ ભગવાન કુંદકુંદ કી વાણી કો સમજી કર અપને કો હી નહીં પહ્યાના હૈ અપિતું હજારો ઔર લાખો મનુષ્યોનો એક જીવ ઉદ્ઘાર કે સત્ત્વાર્ગ પર ચલને કી સુવિધાએ જુટા દી હું. પરિષદ કા ટઢ વિશ્વાસ હૈ કે મહારાજ કે પ્રવચન, ચિન્તન તથા મનન દ્વારા હોને વાતા દિ૦ જૈન ધર્મ કી માન્યતાઓ કા વિશ્લેષણ તથા વિવેચન ન કેવેલ સાધર્મિયોની વિદ્યા કો અન્તર્મુખ કરેગા અથવા સતત જ્ઞાનારાધકોનો કો અપ્રમત્તા કે સાક્ષાત્ પરિણામ આચરણ કે પ્રતિ તથૈવે પ્રયત્નશીલ બનાયેગા, અપિતું મનુષ્ય માત્ર કો અન્તર તથા બાધ્ય પરાધીનતા સે છુડાને વાલે રત્નત્રય કી પ્રાપ્તિ કરાને વાલે વાતાવરણ કો સહજ કી ઉત્પન્ન કર દેગા. અતેવ ઇસ અવસર પર અભિનંદન ઔર સ્વાગત કે સાથ સાથ પરિષદ યહ ભી ઘોષિત કરતી હૈ કે યત્ત: આપ કા કર્તવ્ય હમારા હૈ અતઃ ઇસ પ્રવૃત્તિ મેં હમ આપ કે સાથ હુંએ.

: સમર્થક:
પં. મહેન્દ્રકુમારજી જૈન ન્યાયાચાર્ય
પં. પરમેષ્ઠીદાસજી જૈન ન્યાયતીર્થ
પં. રાજેન્દ્રકુમારજી જૈન ન્યાયતીર્થ

: પ્રસ્તાવક:
પ્રો. ખુશાલ જૈન
કૈલાશચંદ્ર
(અધ્યક્ષ, શ્રી દિ. જૈન વિદ્વત્ પરિષદ)
તા. ૮-૩-૪૭

અધ્યાત્મની જ્યોતિ - (ગુજરાતી ભાષાંતર)

(અભિનંદનના કરાવના સમર્થન વખતે આપેલા વક્તવ્યની તેમણે લખી આપેલી ટૂંક નોંધ)

આત્માર્થી સત્પુરુષ શ્રી કાનજી મહારાજના પ્રવચનો સાંભળીને અમારું હૃદય આશ્રયચક્તિ થઈ ગયું. અમને અધ્યાત્મદેસ્થિનું સ્પષ્ટ બિંજાયેલું વિવેચન સાંભળવા મળ્યું. બધા સત્સંગી ભાઈઓના સત્સંગનો લાભ થયો. અમે અમારી પ્રસન્નતા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરીએ? શ્રી કાનજી મહારાજ જગતમાં સ્થાયી શાંતિનો મૂળ મંત્ર-સ્વદેશી-સ્વાધિકારનું વિવિધરૂપ નિરૂપણ કરે છે. જગતમાં અશાંતિનું મૂળ કારણ એ છે કે પ્રત્યેક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય ઉપર અધિકાર જમાવવા ચાહે છે, તેને પોતાને અનુકૂળ પરિણામન કરાવવા ચાહે છે, દ્રવ્ય પોતાના જ ગુણ-પર્યાયોનું સ્વામી છે અને પોતાના જ રૂપમાં પરિણામન કરે છે. પર દ્રવ્ય ઉપર કે તેના પરિણામન ઉપર તેનો કોઈ અધિકાર નથી. પરંતુ મૂઢ પ્રાણી હંમેશા એમ ઈચ્છે છે કે જગતના બધા પદાર્થો મારી અનુકૂળતાએ પરિણામન કરે અને પર પદાર્થોનું પરિણામન પોતાને અનુકૂળ કરાવવાની ધૂનમાં અનેક પ્રકારે હિંસા અને સંઘર્ષની ઉત્પત્તિ કરે છે. સંક્ષેપમાં-પર પદાર્થોને પોતાને અનુકૂળ પરિણામાવવાની વૃત્તિ તે જ હિંસા છે અને સ્વાધિકાર-સ્વગુણપર્યાયાધિકાર તે જ અહિંસા છે.

શાંતિના એ જ મૂલમંત્રનું સતત વ્યાખ્યાન આ આધ્યાત્મિક ભૂમિ પર થાય છે. ભગવાન કુંદુંદના વચનામૃતને ભવ્યજનો અતિ મંદકષાયપૂર્વક સાંભળે છે-એ વિશેષ સંતોષની વાત છે. અમારા સાધર્મી બંધુ તરીકે અમે તે બધાને અભિનંદન આપીએ છીએ અને ભગવાન જિનેન્રદેવ પાસે પ્રાર્થના છે કે શ્રી કાનજી મહારાજ સો વર્ષ સુધી ચિરજીવન પ્રાપ્ત કરે અને આપણને બધાને લાભ પહોંચાડતા રહે. અમે આપને ફરથી અભિનંદન કરીએ છીએ.

-મહેન્દ્રકુમાર જૈન

* * *

અષ્પ્રાભૂત

પ્રવચનોનો ટૂંકસાર લેખાંક: ૫

(૮૧ સુધીના ફકરા અંક ૪૦માં આવી ગયા છે તે પછીથી અહીં આપવામાં આવે છે.)

(૮૨) સમ્યગ્ટેસ્થિઓ શુભાશુભ લાગણી રહ્ણિત નિરાકૂળ આત્મસ્વભાવને જાણો છે અને અનુભવે છે. નિરાકૂળ સ્વભાવથી બધાર લક્ષ જઈને જે શુભ-અશુભ લાગણી થાય તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનતા નથી પણ દુઃખદાયક માને છે. અશુભ લાગણીઓ તે તો ધગધગતા ડામ જેવી દુઃખદાયક છે, તેનાથી આત્માનો નિરાકૂળ આનંદ લૂંટાય છે; અને શુભલાગણીથી પણ આત્માનો નિરાકૂળ આનંદ લૂંટાય છે, તેથી તે પણ દુઃખદાયક છે. આ સમ્યગ્ટેસ્થિનું અંતરપરિણામન છે તે બધારથી દેખાય નહીં.

(૮૩) પ્રશ્નઃ-જો સમ્યગ્ટેસ્થિ શુભ-અશુભ બંનેને દુઃખદાયક જ માને છે, તો તેને તે કેમ થાય છે? કોણે તેને એમ કરવાનું કહ્યું હતું? કે શું કર્મો જોરાવરીથી કરાવે છે?

ઉત્તર-કોઈના કહેવાથી તે ભાવ થતા નથી, તેમ કર્મોની જોરાવરીથી પણ થતા નથી; પણ સમ્યગ્ટર્ણન વડે તેમને આત્મસ્વભાવનું ભાન થયું હોવા છતાં પુરુષાર્થની મંદતાને લિધે હજી વીતરાગ થયા નથી તેથી રાગ રહ્યો છે, તે કારણે શુભ-અશુભવૃત્તિઓ આવી જાય છે, પરંતુ જ્ઞાની તેને સ્વપણે સ્વીકારતા નથી, તેથી તેમાં સુખબુદ્ધિ કેમ હોય? પુરુષાર્થની નબળાઈ અને રાગ દેખ તેને પણ આત્મામાં સ્વીકારતા નથી, સંયોગ તો પરદ્રવ્ય જ છે, એ પ્રમાણે જ્ઞાની તો પોતાને એક જ્ઞાયક ભાવ જ માને છે. સમ્યગ્ટર્ણન થતાં તુરત જ જીવને વિષયાદિની આસક્તિ છૂટી જ જાય એમ નથી, કેમ કે વિષયની આસક્તિ ટળવી તે તો ચારિત્રનું કાર્ય છે, પરંતુ વિષયાદિની સ્થિતિ, સુખબુદ્ધિ તો અવશ્ય ટળી જ જાય. (સ્થિતિ તે શ્રદ્ધાનો દોષ છે અને વિષયની આસક્તિ તે ચારિત્રનો દોષ છે. શ્રદ્ધાનો દોષ ટળતાં ચારિત્રનો દોષ પણ સાથે ટળી જ જાય- એવો નિયમ નથી. સમ્યગ્ટર્ણન થતાં શ્રદ્ધાનો દોષ તો ટળે છે, તેથી પરદ્રવ્યમાં સુખબુદ્ધિ કે સ્થિતિ હોતી નથી, છતાં આસક્તિનો રાગ હોય છે, તે ચારિત્રની અસ્થિરતા છે.)

(૮૪) આ સમ્યગ્દર્શનની વાત ચાલે છે. સમ્યગ્દર્શન તે સ્વભાવદ્વા છે, પૂર્ણ સ્વભાવને સ્વીકાર્ય વગર સમ્યગ્દર્શન થાય નહિ. ચોથા ગુણસ્થાને સમ્યગ્ટાણને આત્મભાન હોવા છતાં વિષયાદિની વૃત્તિ થાય પણ તેને વિકાર જાણીને છોડવા માગે છે અને તેનું સ્વામીત્વ માનતા નથી. જેમ કોઈને દસ્ત જવાનું થયું હોય, પણ તે જગ્યા દૂર હોય તેથી ત્યાં જતાં સુધી કેટલોક વખત દસ્ત પેટમાં હોય, છતાં તેને તે દસ્તનું સ્વામીપણું નથી પણ જલ્દી છોડવા માગે છે. તેમ સમ્યગ્ટાણ ધર્માત્મા જીવ પણ પુણ્ય-પાપ ભાવોને વિષારૂપ માનીને છોડવા માગે છે. ‘પુણ્ય-પાપ મારું કર્તવ્ય છે, અથવા પુણ્યથી મને લાભ છે’ એવી માન્યતારૂપ બંધકોષ તો છૂટી ગયા છે પરંતુ ઇજી સિથરતાની કચાશને લીધે પર્યાયમાં કેટલોક વખત તે પુણ્ય-પાપ રહ્યી જાય છે, તેને જલ્દી છોડવાની ભાવના છે, તે હવે અલ્પકાળમાં જ ટળી જવાના છે, સ્વભાવદ્વાણનું એવું જોર છે કે તે ઉર્ધ્વગતિએ સ્વભાવમાં પરિણમીને કેવળજ્ઞાન જ પ્રગટ કરે. જેને સ્વભાવદ્વાણ થાય તેને સ્વભાવના જોરે પ્રતીત થાય કે સમયે સમયે મારી પર્યાયમાં શુદ્ધતા વધતી જ જાય છે, અને વિકાર ટળતો જ જાય છે; એ કાર્ય સ્વભાવદ્વાણનું છે.

(૮૫) પ્રશ્નાઃ-તો સમ્યગ્ટાણને જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન થાય અને અસ્થિરતા રહે ત્યાં સુધી વિકાર કરવાની છૂટ છે ને?

ઉત્તરઃ-અરે ભાઈ, તને પોતાને વિકારની રૂચિ છે તેથી તને વિકાર જ દેખાય છે અને સમ્યગ્દર્શનનું નિર્મળ પરિણમન ઓળખાતું નથી. તેથી જ તને આવો ઊંઘો પ્રક્રિયા ઊઠ્યો છે. સમ્યગ્ટાણના અંતરમાં વિકારની જરા પણ રૂચિ નથી, અને તેને વિકાર કરવાની ભાવના નથી. ખરેખર તે વિકાર કરતા નથી પણ સમ્યગ્દર્શનના જોરે સમયે સમયે વિકારને ટાળે જ છે. અનંત ગુણોથી પરિપૂર્ણ સ્વભાવ છે અને તેના સર્વ પ્રયોજન સ્વયં પોતાથી જ સિદ્ધ છે, એવા પોતાના સ્વભાવની રૂચિ અને વિશ્વાસ થયા પછી શાનીને અન્ય ભાવોની રૂચિ કેમ હોય? સ્વભાવમાં કાંઈ અધૂરાશ નથી, દરેક સમયે પરિપૂર્ણ સ્વભાવ છે, તે સ્વભાવની રૂચિ પાસે એક વિકલ્પ માત્રની રૂચિ સમ્યગ્ટાણને સ્વાને પણ હોતી નથી.

(૮૬) પ્રશ્નાઃ-આટલું બધું સમજવાનું શું કામ છે? છેવટે તો આપણે વિકાર ટાળવો છે ને? તો પછી રાગ ઘટાડવા માંડો, તેથી ધીમે ધીમે વિકાર ટળી જશે.

ઉત્તરઃ-વિકારરહિત શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ શું છે તે સાચું સમજ્યા વગર કોઈ જીવને વહેલો કે મોડો કયારેય વિકાર ટળે નહિ. ‘પુણ્યથી લાભ થાય અને પુણ્ય-પાપ જ મારું કર્તવ્ય છે’ એમ અજ્ઞાની માને છે, તો જેને પોતાનું કર્તવ્ય માને તેને છોડે શી રીતે? માટે રાગરહિત સ્વરૂપની સાચી સમજજ્ઞ વગર ખરેખર વિકાર છૂટે નહિ. જેણે પુણ્યાદિ એક પણ વિકારને પોતાનો માન્યો તેને નિરંતર વિકારની જ ઉત્પત્તિ છે. સમ્યગ્ટાણ વિકારના એક અંશને પણ આત્માનો માનતા નથી પણ વિકારરહિત જ્ઞાનસ્વભાવ છે તેને જ પોતાનો માને છે, તેથી તેમને જ્ઞાનભાવની જ ઉત્પત્તિ છે. ચારિત્રની નિર્બળતાને લીધે જે અલ્પ રાગાદિ થાય છે તેનો અણી શ્રદ્ધાના વિષયમાં સ્વીકાર નથી. સમ્યગ્દર્શનરૂપી નિર્મળ જળપ્રવાહથી વિકાર અને કર્મરૂપી મેલાને કાણે કાણે ઘોઈ નાંખે છે.

(૮૭) જેમ ઘરમાં સર્પ હોય તેની ખબર પડે અને તે સર્પને પકડી લ્યે, પરંતુ સર્પ વગેરેને છોડવાની જગ્યા ઘરથી દૂર હોય તેથી તેને મૂકવા જતાં વાર લાગે; અને તેથી થોડો વખત સર્પ ઘરમાં રહે પરંતુ પકડાયેલો સર્પ હવે ઘરમાં રહેવાનો નથી અને ઘરના માણસો પણ તેને જલ્દી બણાર કાઢવા છાયે છે. તેમ જ્ઞાનીઓએ પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવની ઓળખાજાના જોરથી સર્વ પુણ્ય-પાપને વિકાર તરીકે જાણી લીધા છે. પહેલાં અજ્ઞાન અંધકારને લીધે અવિકાર સ્વભાવ અને વિકારભાવ વચ્ચેના ભેણની ખબર ન હતી પણ જ્ઞાનપ્રકાશ વડે તે ભેણ જાણ્યા પછી જ્ઞાનીઓ વિકારને જલ્દી છોડવાની ભાવના કરે છે. પુરુષાર્થની અસ્થિરતાને લીધે સર્વ પુણ્ય-પાપ દૂર કરતાં થોડો કાળ લાગે છે; પરંતુ તે ભાવોને વિકાર તરીકે જાણી લીધા હોવાથી હવે તે આત્માના લાંબો કાળ ટકી શકશે નહિ. સમ્યગ્દર્શન વડે પૂર્ણસ્વભાવની ભાવના અને એકાગ્રતાના જોરે અલ્પકાળમાં મુનિદશા અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને સર્વ વિકારનો ક્ષય કરશે. આ સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય છે.

(૮૮) શાસ્ત્રોમાં કોઈ વાર કહે કે ભોગ ભોગવાની વખતે પણ સમ્યગ્ટાણને નિર્જરા થાય છે ત્યાં સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય બતાવ્યું છે સમ્યગ્ટાણને વિશેષ ચારિત્રદશા ન હોવા છતાં સમ્યક્ષ્રદ્ધા અને સમ્યગ્જ્ઞાનનું પરિણમન થયા કરે છે તેથી ભોગની લાગણી વખતે પણ તેનાથી બિન્ન ચૈતન્ય સ્વભાવના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનપણે જે પરિણમન છે તે ખરેખર નિર્જરાનું કારણ છે; પણ જે વિકારની લાગણી છે તે

દોષ છે. ભોગ ભોગવવાને મુક્તિ થશે—એમ સમ્યજટિને કદાપિ માનતા નથી, પણ તેઓ જો છે કે જ્યારે ભોગની લાગણીઓને તોડીને, સર્વ સંગ પરિત્યાગી થઈ સ્વરૂપની સાધક નિર્ગંધ મુનિદશા અંગીકાર કરી સ્વરૂપ સ્થિરતા કરીશ ત્યારે જ મુક્તિ થશે. સમ્યજટિને કખાયમાં સ્વામીત્વ રહ્યું નથી, તેઓએ પોતાના અકખાય જ્ઞાનસ્વભાવને જાણ્યો છે અને અકખાય દ્વારાની ભાવના કરે છે કે—અહો! ક્યાં મારું સિદ્ધપદ! મારું પરમ શાંત, પરમ વીતરાગસ્વરૂપ તેના વેદનનો અનાકુળ પરમાનંદ ક્યાં અને આ કખાયની આકુળતાનું વેદન ક્યાં?

(૧૯૯) આ દશા તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રના વિવેક પછી આત્મસ્વભાવના વિવેકની છે. જેને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો જ વિવેક ન હોય તેને તો આવી સમ્યક્ત્વ દશા હોય જ નહિં, અને સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો વિવેક કર્યા પછી પણ જો ત્યાં જ આશ્રય માનીને અટકી જાય અને પોતાના સ્વભાવના આશ્રય તરફ ન છેને તો તેને પણ સમ્યક્ત્વ દશા પ્રગટે નહિં. આ સમ્યજદર્શન પોતે જ ધર્મ છે. જે સ્વભાવના આશ્રયે સમ્યજદર્શન પ્રગટયું તે જ સ્વભાવના વિશેષ આશ્રયે કેવળજ્ઞાન અને સિદ્ધ દશા પ્રગટે છે, સ્વભાવના આશ્રય સિવાય અન્ય કોઈ ઉપાય નથી.

(૧૦૦) ઘણા જીવો પ્રથમ સ્વભાવની સમજણનો—સમ્યજદર્શનનો—ઉપાય તો કરતા નથી અને પોતાને વ્રત-તપ કરનારા માને છે. હવે વ્રત-તપ તો સમ્યજદર્શન પછી ચારિત્રદશામાં હોય. જેણે સમ્યજદર્શન પહેલાં વ્રત-તપ માન્યાં તેણે સમ્યજદર્શન ધર્મ કઠણ અને ચારિત્ર ધર્મ તેના કરતાં સહેલો—એમ માન્યું. તેણે સ્વભાવ દશાની ના પાડી અને વિકારભાવની હા પાડી—એટલે તેને સ્વભાવની અસર્ચિ અને વિકારની રૂચિ છે, તે મિથ્યાદિની છે. વ્રતાદિ પહેલાં સમ્યજદર્શન હોવું જોઈએ. એ સમ્યજદર્શનથી જ ધર્મની શરૂઆત છે, તેના વગર ધર્મ હોતો જ નથી, એટલે કે સમ્યજદર્શન વગર જે કરે તે બધું અધર્મ છે અને સંસારનું કારણ છે.

(૧૦૧) ઘણા જીવો કખાય ઘટાડવાની વાતો કરે છે, પણ કખાય વગરનો આત્મસ્વભાવ છે તેને માન્યા વગર કખાય ખરેખર ઘટે જ નહિં. ગોમહૃસારાદિ સિદ્ધાંત શાસ્ત્રોમાં તો મિથ્યાદિને (પહેલા, બીજા અને ત્રીજા ગુણસ્થાને) અશુભભાવ જ ગણવામાં આવ્યા છે. મિથ્યાદિજીવ પૂજા, ભક્તિ, દાન વગેરેના ભાવ કરે, પરંતુ ‘આ શુભરાગથી મને લાભ છે’ એવા તેના મિથ્યા અભિપ્રાયમાં અનંતાનુંબંધી કખાયને તે પોષી રહ્યો છે, તો તેને ખરેખર મંદ કખાય પણ કેમ કહેવો? તેને ખરેખર તો સદા તીવ્ર કખાય જ છે. વાસ્તવિકપણે મંદ કખાય પણ ત્યારે જ થાય કે જ્યારે કખાયને જ પોતાનું સ્વરૂપ ન માને અને પોતાના કખાયરહિત જ્ઞાનસ્વભાવને ઓળખે. આત્માની પ્રતીત થયા પછી સમ્યજટિને તીવ્ર કલુષતા થતી નથી. સમ્યજટિને લડાઈનો કખાય હોવા છતાં પણ તે તીવ્ર કખાય નથી; કેમકે આ કખાય મારું સ્વરૂપ નથી અને તે મારું કર્તવ્ય નથી એવું બિન્ન સ્વભાવનું ભાન હોવાથી સ્વભાવની ફં ચૂકીને કખાય થતો નથી એટલે તે કખાય મર્યાદિત છે. અજ્ઞાની જીવ પૂજાણીથી પૂજાતો હોય અને દયાભાવ કરતો હોય તો પણ તેને તે રાગ-કખાય સાથે એકત્વબુદ્ધિ હોવાથી સ્વભાવની ફં ચૂકીને તે કખાય છે અને તેથી તીવ્ર કખાય છે. માટે કખાય ટાળવાનો સાચો ઉપાય પણ સમ્યજદર્શન જ છે.

(૧૦૨) સમ્યજટિને પૂર્વના અધાતિકર્મના કારણે લડાઈ વગેરેનો સંયોગ હોય અને વર્તમાન પુરુષાર્થના દોષથી દ્વેષભાવ પણ થાય, છતાં તેને વ્યક્તિ પ્રત્યે વિરોધ નથી. તેની શ્રદ્ધાના અભિપ્રાયમાં તો તે દ્વેષની લાગણીને કે જડની કિયાને પોતાનું કર્તવ્ય માનતા નથી, અને એમ સમજે છે કે બધા આત્મા મારા સમાન જ ચિદ્સ્વરૂપ છે, મારો કોઈ શરૂ કે મિત્ર નથી. આવા સમ્યક અભિપ્રાયના જોરે તેમને જુનાં કર્મો અને વિકાર પણ ખરી જ જાય છે અને શુદ્ધતા વધતી જાય છે; એ મહિમા સમ્યજદર્શનનો જ છે. જે અલ્ય બંધ થાય છે તે અસ્થિરતાના કારણે થાય છે, પણ તેમાં સમ્યજદર્શનનો દોષ નથી.

(૧૦૩) એ ધ્યાન રાખવું કે સમ્યજટિને પણ જે રાગદેષરૂપ ભાવ છે તે ચારિત્રનો દોષ હોવાથી ચારિત્ર અપેક્ષાએ તો બંધનું જ કારણ છે. પરંતુ ત્યાં શ્રદ્ધાનો દોષ નહિં હોવાથી સમ્યજટિને શ્રદ્ધા અપેક્ષાએ તો નિર્જરા જ છે. અહીં ‘સમ્યજટિને કખાય થાય તો વાંધો નહિં’ એમ બતાવવું નથી પરંતુ કખાય વખતે પણ સમ્યક્ત્વનું પરિણમન કેવું શુદ્ધ હોય છે તે બતાવીને સમ્યજદર્શનના કાર્યનો મહિમા જણાવવો છે.

(૧૦૪) સમ્યજટિને અનંતાનુંબંધી કખાય રહિત ઉજ્જવલ પરિણામ હોય છે. સામે ગમે તેવો વિરોધી હોવા છતાં હું મારા પરિણામ એક ક્ષણથી પલટાવી શકું છું, વિરોધીના કારણે મને અશુભપરિણામ થતા નથી—એમ

સમ્યગદ્વિજ જીવ પોતાના પરિણામને સ્વાધીન માનતા હોવાથી, સામો વિરોધીજીવ મારી નાખવા જેવો છે એવા તીવ્ર હિંસક ભાવ તેમને કરી થતા નથી અર્થાત् સમ્યગદ્વિજને સંકલ્પી હિંસા કરી હોતી નથી. કોઈ એકેન્દ્રિય જીવ પણ મારી નાખવા જેવો છે એવો હિંસાનો સંકલ્પ (-અભિપ્રાય) સમ્યગદ્વિજને ન હોય. સમ્યગદ્વિજને કદાચિત્ત વિરોધિની, ઉદ્ઘોગિની કે આરંભી હિંસાના પરિણામ હોય, પરંતુ તે પણ કરવાનો અભિપ્રાય તો તેમને હોતો નથી, અને હિંસાના જે પરિણામ થાય તેને તેઓ પાપ સમજે છે. ‘ચોથા ગુણસ્થાને તો વિરોધિની વગેરે હિંસાનો સદ્ગ્રાહ કલ્પો છે માટે આપણને જે જીવો પ્રતિકૂળ હોય તેને મારવા તે આપણી ફરજ છે અને તેમાં પાપ નથી.’—એમ જે માને તે તો મિથ્યાત્વ સહિતના તીવ્ર પાપપરિણામવાળો છે અથવા તો તે હિંસાધર્મી (હિંસામાં ધર્મ માનનારો) છે.

વળી ‘અમુક જીવ રોગાદિ પીડાથી અત્યંત દુઃખી થઈ રહ્યો છે માટે તેને મારી નાખો, તેથી તે દુઃખમુક્ત થઈ જાય ’—એવા અભિપ્રાયથી કોઈ જીવને મારવાનો ભાવ તે પણ મહા સંકલ્પી હિંસા છે; અહીંથી મરી જાય એટલે જીવ દુઃખમુક્ત થઈ જાય છે—એમ માને તેણે પુનર્જન્મ માન્યો નથી એટલે તે નાસ્તિક છે. માંસ વગેરેનો આહાર કે પંચેન્દ્રિય જીવોની હિંસાના પરિણામ સમ્યગદ્વિજને તો ન હોય, પરંતુ આર્ય માણસને પણ ન હોય.

(૧૦૫) જો આ મનુષ્ય જીવનમાં સત્તેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો અને આત્મસ્વભાવનો નિર્ણય જીવ ન કરે તો અનંત સંસારમાં કોઈ આધારભૂત નથી. ભગવાનને ‘તરણતારણણાર’ કહેવાય, પણ ખરેખર ભગવાન કોઈને તારતા નથી. ભગવાન કોઈના થયા નથી, ભગવાને અન્યનું કાંઈ કર્યું નથી, પણ જે જીવ પોતે સ્વભાવને સમજીને તરવાનો ઉપાય કરે છે તે વિનયથી ભગવાનમાં ઉપચાર કરીને તેમને ‘તરણતારણણાર’ કહે છે. જેમ ખાલી બારદાન હોય, તેમાં જો સાકર ભરો તો તેને ‘સાકરનો કોથળો’ કહેવાય અને જો કડવું કરિયાતું ભરો તો ‘કડવા કરિયાતાનો કોથળો’ કહેવાય; જેવો માલ ભરે તેવો કોથળો કહેવાય, પણ ખરેખર તો કોથળો સાકરનો પણ નથી અને કડવા કરિયાતાનો પણ નથી, કોથળો તો શણાનો છે; તેમ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો બારદાન સમાન છે. જેવો માલ પોતે ભરે તેવો તેમનામાં આરોપ કરાય. જો પોતે સમ્યગર્દશન-શાન-ચારિત્ર પ્રગટ કરે તો તેમને ‘તરણતારણણાર’ ઇત્યાદિ ઉપચારથી કહેવાય અને જો રાગ કરે તો રાગના નિમિત્ત કહેવાય છે.

(૧૦૬) સ્વભાવની પ્રતીતિને લીધે સમ્યગદ્વિજને ઉજજવળ-પરિણામરૂપી પાણીનો પ્રવાહ ચાલે છે. તેથી ઉદ્યગત કર્મને ભોગવવા છીતાં તેઓ કર્મથી લેપાતા નથી. ‘ઉદ્યગત કર્મને ભોગવે છે’ એ ભાષા માત્ર અજ્ઞાનીને સમજાવવા માટે છે; ખરેખર જ્ઞાનીઓ પરને ભોગવવાનું માનતા જ નથી, અને રાગ થાય તેની પણ તેમને રૂચિ નથી, એટલે નિશ્ચયથી તો તેઓ રાગના ભોક્તા પણ નથી. સમ્યગદ્વિજ જીવો રાગાદિ વિકારને વિષા સમાન જાણીને છોડવા માગે છે. જેમ કોઈને પેટમાં આંતરની ગતિ ઉલટી થઈ જાય અને મોઢેથી ઉલટી દ્વારા વિષા નીકળે તો કોઈ માણસ તેની રૂચિ કરતો નથી તેમ જ તેના સ્વાદનો ભોક્તા પોતાને માનતો નથી પણ તે ઝટ કાઢી નાંખવા માગે છે. તેમ સમ્યગદ્વિજને પુરુષાર્થની મંદતાથી જે રાગાદિ વિકાર થાય છે તેને તે વિષા સમાન જાણે છે, ચારિત્રનું ઊલટું પરિણમન થઈને તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે, જ્ઞાની તે વિકારના સ્વાદને પોતાનો માનતો નથી, તેની રૂચિ નથી; અનાકુણ સ્વભાવના સ્વાદ પાસે તે વિકારનો સ્વાદ વિષા સમાન જાણે છે. ચારિત્રસ્વભાવની સવળી ગતિથી તે ભાવ ઉત્પન્ન થયો નથી પણ ઊંઘી ગતિએ તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે.

(૧૦૭) આત્માની શ્રદ્ધા થયા પછી વિકાર થાય તો વાંધો નહિ—એમ જો કોઈ માને તો તેને વિકારની હોંશ છે પણ સ્વભાવની ભાવના નથી, તે મિથ્યાદ્વિજ છે. સમ્યગદ્વિજને તો વિકાર થાય તેનો ખેદ હોય છે અને તે ટાળવાની ભાવના હોય છે. જ્ઞાનીઓને કોઈ પણ પ્રકારના રાગ પ્રત્યે રૂચિ ઉપજતી નથી માટે તેમનો રાગ નિર્જરા ખાતે જ છે અને તેમને કર્મ લાગતું નથી.

(૧૦૮) છુંઠી ગાથામાં કહું હતું કે ‘જે જીવ સમ્યગર્દશન-શાન વગેરેથી ગુણોથી વર્દ્ધમાન છે અને કલિક્લુષપાપથી રહિત છે તે શીશ્ર કેવળજ્ઞાની થાય છે.’ કલિક્લુષપાપ એટલે આ પંચમકાળમાં કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રની જ્ઞાન્યતા બહુ વધી પડી છે, તેને અહીં ‘કલિક્લુષપાપ’ કહું છે.

(૧૦૯) જેને પરિગ્રહના પોટલાનો પાર નથી એવા જીવોને મુનિ માને, અને તેને મુનિ માનીને નમસ્કાર કરે તો તેમાં જીવને મહા મિથ્યાત્વપાપનું પોષણ છે;

તેવા જીવને કલિયુગના કલુષપાપની વાસના છૂટી નથી. મુનિપદ તો નિખરિગ્રહ-નિર્ગંધ છે. સાચું મુનિપદ પોતે પ્રગટ ન કરી શકે તો તેથી કાંઈ સમ્યગ્દર્શનમાં દોષ નથી, પરંતુ જો મુનિપણાનું સ્વરૂપ જ અન્યથા માને તો તે સમ્યગ્દર્શન-ભષ્ટ છે.

(૧૧૦) વાડા અને કુપંથમાં જીવો ગળા સુધી ખૂંચી ગયા છે. કુગુરુઓના સેવનને છોડ્યા વગર તેમાંથી જીવ છૂટી શકતો નથી અને આત્મકલ્યાણના સાચા માર્ગમાં લાગી શકતો નથી. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજાયે તો સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે—“કુગુરુઓએ લોકને અવળો માર્ગ બતાવી ભૂલાવ્યા છે; મનુષ્યપણું લૂટી લીધું છે એટલે જીવ માર્ગમાં કેમ આવે ?” જગતના જીવોને મિથ્યાત્વપાપથી છોડવવા માટે ભગવાન શ્રીકુંદુંદાચાર્યદ્વે કરુણા કરીને આ દર્શનપાહૃતમાં બેધકપણે સત્યને જાહેર કર્યું છે, માટે સત્ત-અસત્તનો નિર્ણય કરીને સત્યનો ફકાર લાવો.

(૧૧૧) આજે (—વૈશાખ વદ હ) સમવસરણની પ્રતિષ્ઠાનો માંગલિક દિવસ છે; સમવસરણમાં શ્રી જિનેન્દ્ર-પ્રભુનો દિવ્યધવનિ છૂટે છે તેમાં જે વસ્તુસ્વરૂપ જાહેર થાય છે, તે જ વસ્તુસ્વરૂપ શ્રીકુંદુંદાચાર્યદ્વે કહ્યું છે; એ સિવાય સત્યમાર્ગનું બીજું સ્વરૂપ કદાપિ છે જ નહિં.

(૧૧૨) ગરીબ માણસ હોય અને પોતાના સગાંને ત્યાં છાશ લેવા જાય, તો ત્યાં દોષકી સંતાડીને ઊભો ન રહે, છાશ લેવા જાય અને દોષી સંતાડે તે ચાલે નહિં, તેમ જે જીવોએ આત્મકલ્યાણ પ્રાપ્ત કરવું હોય તેઓએ દેવગુરુ-શાસ્ત્રની માન્યતા સંતાડાય નહિં અર્થાત્ તેમાં ગોટા કે અનિર્ણય ન ચાલે, પણ સત્કેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો નિર્ણય કરીને અસત્ત દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને પ્રગટપણે છોડી દેવા જોઈએ.

(૧૧૩) પ્રશ્નઃ-ધર્મના નામે કુદેવ-કુગુરુને ન માને પરંતુ લૌકિક ખાતર માને તો કોઈ દોષ છે ?

ઉત્તરઃ—જો કુદેવ-કુગુરુને ધર્મના નામે ન માને તો પછી લૌકિક શું પ્રયોજન છે ? શું એની પાસેથી પૈસા કે પુત્રાદિની આશાથી તેને માનો છો ?—તો એ પણ ગૃહીત મિથ્યાત્વ જ છે. લૌકિક ખાતર રાજા વગેરેને માનવાનું બને તો તેથી મિથ્યાત્વ દોષ નથી. પણ નિર્ગંધ મુનિ સિવાય બીજાનો સાચા સાધુ તરીકે આદર થઈ શકે નહિં. જો પરિગ્રહ સહિતને મુનિ માને તો મિથ્યાત્વ દોષ છે. કોઈ પણ હેતુથી કુદેવ-કુગુરુને માને તો તેમાં મિથ્યાત્વ જ છે. સત્કેવના માર્ગમાં સમ્યગ્દર્શિઓ સિવાય અન્ય કોઈને પણ વંદન થઈ શકે નહિં. આમાં કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે વિરોધ નથી, સામો જીવ અજ્ઞાની હોય તો તેના ભાવનું નુકશાન તેને છે, એના ભાવ સાથે બીજા જીવને સંબંધ નથી. આ તો સત્યનો પક્ષ છે. પોતાના જ્ઞાનમાં સત્યનો નિર્ણય અવશ્ય કરવો જોઈએ.

(૧૧૪) કોઈને વ્યાપાર વગેરે પ્રસંગોમાં માંસાહારી માણસ સાથે મિત્રતા થઈ હોય અને કોઈ પ્રસંગે મુસલમાન તેને માંસની કદી ખાવાનો આગ્રહ કરે; તો શું આર્થમાણસ, સંબંધ જાળવવા ખાતર પણ માંસ ખાશે ? ત્યાં તો પોતાની યોગ્યતાનો વિચાર કરીને ચોકખી ના પાડે છે, પણ સંબંધ રાખવા માટે ય થોડું માંસ ખાતો નથી. ત્યાં સમજે છે કે માંસાહારી મનુષ્ય સાથે ખાવા-પીવાનો સંબંધ મારે ન હોય. તેમ જે જીવને ધર્મ કરવો છે તેણે મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ કરનારા તત્ત્વોને ઓળખીને તેની સાથેનો સંબંધ છોડી દેવો જોઈએ. મિથ્યાત્વનું પાપ માંસભક્ષણ સમાન જ છે.

વળી કોઈ માંસાહારી રાજા સાથે સંબંધ થયો હોય અને કોઈ પ્રસંગે રાજા માંસસહિત આલાર માટેનું આમંત્રણ કરે; તો તેવા પ્રસંગે આર્થ માણસ રૂ. ૫૦૦૦) દંડ ભરવા પડે તો ભરે પરંતુ માંસ ન ખાય. રૂપિયા જાય કે પ્રાજ્ઞ જાય આર્થ માણસને માંસનો આદર કરવાની વૃત્તિ જ થાય નહિં. તેમ સમ્યગ્દર્શિ ધર્મત્મા જીવો ગમે તેમ થાય તો પણ આત્માની શ્રદ્ધારણિત જીવોને નમસ્કાર કરે નહિં.

(૧૧૫) ભાઈ, પહેલાં આત્માની ઓળખાણ કરો. આત્મસ્વભાવની ઓળખાણ થતાં, સત્ત નિમિત્તો કેવાં હોય તે પણ જણાયા વગર રહેશે નહિં. આ તો નિસ્પૃહ જેન દર્શન છે, તેનો કોઈ સંબંધી નથી અને તેનો કોઈ દુશ્મન નથી. પોતાના જ્ઞાનમાં સત્યભાવ તે જ મિત્ર છે અને જ્ઞાનમાં મિથ્યાત્વ તે જ શત્રુ છે. એક આત્માની નિંદા કરવા કોઈ પર આત્મા સર્મર્થ નથી. કોણ કોની નથી-વિરોધી નથી, મિત્ર નથી-સંબંધી નથી. પણ પોતાના આત્મા માટે જ્ઞાનને સમ્યક્ કરવા માટેની આ વાત છે, પરને માટે વાત નથી, સમ્યગ્દર્શિઓ સ્વર્ણે પણ પરને વેરી કે મિત્ર માનતા નથી. પરંતુ તેથી કરીને એમ ન સમ-

જવું કે તેઓ સત્ય અને અસત્યને સમાન ગણે છે. તેઓ સત્ય અસત્યનો બરાબર વિવેક કરીને અસત્યનો આદર જરા પણ કરતા નથી. તેથી-

(૧૧૬) અહીં એ સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય જણાવ્યું છે કે જેના આત્મામાં શુદ્ધાત્માની શ્રદ્ધારૂપી સમ્યક્ત્વ જળ પ્રવાહ નિરંતર વહે છે અને તેને અતિચાર લગાવતો નથી-કુદેવાદિને માનતો નથી, તેને સમ્યગ્દર્શનને લીધે નવાં કર્મો બંધાતા નથી અને જીનાં કર્મો પણ ટળી જાય છે.

અષ્ટપ્રાભૂતમાં પહેલાં દર્શનપ્રાભૂતની સાતમી ગાથા પૂરી થઈ. (ક્રમશ:)

* * *

શ્રી સર્વજ્ઞાય નમ: ॥ ॐ ॥ શ્રી વીતરાગાય નમ:
ભૈયા ભગવતીદાસજી કૃત

ઉપાદાન-નિમિત્ત સંવાદ

લેખાંક પાંચમો

(આ ઉપાદાન-નિમિત્ત સંવાદના ૪૭ દોષાનું વ્યાખ્યાન વીર સં. ૨૪૭૧ના પર્યુષણ દરમિયાન વંચાઈ ગયેલ છે તેમાંથી ઉઠ દોષા સુધીનું વ્યાખ્યાન અંક ૪૦માં આવી ગયેલ છે. અહીં ત્યારપછી આગળના દોષાઓનું વ્યાખ્યાન આપવામાં આવે છે.)

* * *

સમ્યગ્દર્શન સુધી તો વાત આવી છે કે-સમ્યગ્દર્શનથી જ જીવને સુખ થાય છે અને સાચા નિમિત્તો હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શન ન હોવાને લીધે જ જીવને દુઃખ છે. સમ્યગ્દર્શનની વાત સ્વીકાર્ય પછી ફેલે સમ્યક્કયારિત સંબંધી નિમિત્ત તરફની દલીલ મૂકે છે-

સમ્યક્કદર્શ ભયે કહા ત્વરિત મુક્તિમે જાહીં ?

આગે ધ્યાન નિમિત્ત હૈ, તે શિવકો પહુંચાડિ. ૩૮.

અર્થ:- સમ્યગ્દર્શન થવાથી શું તરત જ જીવ મુક્તિમાં જાય છે? (ના.) આગળ પણ ધ્યાન નિમિત્ત છે, તે શીવપદમાં (મોક્ષ) પહોંચાડે છે-આમ નિમિત્તની દલીલ છે.

નિમિત્ત કહે છે કે સમ્યગ્દર્શનથી જ જીવને સુખનો ઉપાય પ્રગટે છે એ વાત સાચી; સમ્યગ્દર્શનથી મુક્તિનો ઉપાય થાય પણ નિમિત્તના લક્ષે રાગાદિ ભાવથી મોક્ષનો ઉપાય ન થાય. આ રીતે, પંચમણાવ્રતની કિયામાં ધર્મ થાય, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કે પુષ્યથી લાભ થાય, તીર્થકર ગોત્રનો ભાવ સારો-એવા પ્રકારની ઊંઘી માન્યતાની દલીલ તો ફેલે નિમિત્તે છોડી દીઘી છે પણ ઉપરની દશામાં નિમિત્તનો આધાર છે એવી દલીલ કરે છે.

સમ્યગ્દર્શન પછી પણ નિમિત્તનું જોર છે. એકલા સમ્યગ્દર્શનથી મુક્તિ થઈ જતી નથી, સમ્યગ્દર્શન પછી પણ ધ્યાન કરવું પડે છે; એ ધ્યાનમાં ભેદનો વિકલ્પ ઉઠે છે-રાગ થાય છે, માટે તે પણ નિમિત્ત આચ્યું કે નહિં. આત્માની સાચી ઓળખાણ પછી સ્થિરતા થતાં ભલે મહાવ્રતાદિના વિકલ્પને છોડી દો, પરંતુ વસ્તુને ધ્યાનમાં ધારવી તો પડશેને? વસ્તુમાં સ્થિરતા કરવા જતાં રાગમિશ્રિત વિચાર આવ્યા વગર રહેશે જ નહિં. માટે રાગ પણ નિમિત્તરૂપે આવ્યો કે નહિં? જીઓ નિમિત્ત કયાં સુધી પહોંચાયું? ઠેઠ સુધી નિમિત્તની જરૂર પડી છે-એથી નિમિત્તનું જ જોર છે-આ નિમિત્તની છેલ્લી દલીલ છે.

નિમિત્તે જે દલીલ કરી તે ભેદના પક્ષની દલીલ છે. સમ્યગ્દર્શન પછી સ્થિરતા કરતાં વચ્ચે ભેદનો વિકલ્પ આવ્યા વગર રહેતો નથી, વચ્ચે વિકલ્પરૂપ વ્યવહાર આવે છે એ વાત ખરી છે, પરંતુ તે વિકલ્પ મોક્ષમાર્ગમાં કિચિત્ મદદગાર નથી; નિમિત્તદેખિવાળો તો તે વિકલ્પને જ મોક્ષમાર્ગ સમજી લે છે એ જ દેખિની ભૂલ છે.

આત્માના સ્વભાવની દેખિવંત જીવ અભેદના પક્ષથી સમજે છે એટલે જે ભેદ પડે અને રાગ થાય તેને તે જાણે છે પણ મોક્ષમાર્ગમાં મદદગારપણે તેને સ્વીકારતા નથી. અને નિમિત્તની પક્ષડવાળો અણાની ભેદના પક્ષથી વાત કરે છે, તેને અભેદસ્વભાવનું ભાન નથી એટલે તે એમ માને છે કે ધ્યાન કરતાં વચ્ચે ભેદ ભંગનો વિકલ્પ આવ્યા વગર રહેતો નથી માટે તે વિકલ્પ જ ધ્યાનમાં મદદગાર છે. આ રીતે જ્ઞાની અને અણાનીની દેખિમાં જ અંતર છે.

એક ગુણને લક્ષમાં લઈને વિચાર કર્યા વગર ધ્યાન થશે નહિં અને એક ગુણને લક્ષમાં લઈને વિચાર કરવો તે તો ભેદ-ભંગ છે એ ભેદ ભંગ વચ્ચે આવે જ છે-માટે તે ભેદના રાગની મદદથી જ મોક્ષ થાય છે- એમ નિમિત્તની દલીલ છે. આ દલીલમાં ફેલે પરની કાંઈ લપસસ્પ રાખી નથી, ફેલે તો અંદરમાં જે વિકલ્પરૂપ

વ્યવહાર વચ્ચે આવે છે તે વ્યવહારને મોક્ષમાર્ગ તરીકે જે અજ્ઞાની માને છે તેની આ દલીલ છે. -૩૮-

હવે ઉપાદાન તેની (-નિમિત્તની) દલીલનું ખંડન કરે છે-

છોર ધ્યાનકી ધારણા મોર યોગકી રિતિ;

તોર કર્મકે જાતકો જોર લઈ શિવપ્રીતિ. ૩૮.

અર્થ:-ઉપાદાન કહે છે કે ધ્યાનની ધારણાને છોડીને, યોગની રીતને સમેટીને, કર્મની જાળને તોડીને, જીવ પોતાના પુરુષાર્થ વહે શિવપ્રદની પ્રાપ્તિ કરે છે.

અરે નિમિત્ત ! બેદનો વિકલ્પ ઊઠે તેને તું મોક્ષનું કારણ કહે છે પરંતુ તે તો બંધનું કારણ છે, જ્યારે તે વિકલ્પને જીવ છોડે છે ત્યારે જ મોક્ષ થાય છે. સમ્યજર્દન પદ્ધી ધ્યાનનો વિકલ્પ આવે છે પરંતુ તે છોડીને મુક્તિ થાય છે, તે વિકલ્પ રાખીને કદી મુક્તિ થઈ શકતી નથી. ધ્યાનની ધારણા છોડીને એટલે કે ‘સ્વભાવમાં ઠરું’ એનો વિકલ્પ ઊઠે તે વિકલ્પ છોડીને અભેદસ્વરૂપમાં ઠરતાં કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષ થાય છે; માટે એકલા ઉપાદાનના જોરથી જ કાર્ય થાય છે, પરંતુ નિમિત્તથી કાર્ય થતું નથી. અર્હાં ઉપાદાન તે નિશ્ચય અને નિમિત્ત તે વ્યવહાર એ રીતે લીધું છે. સ્વભાવમાં એકાગ્રતારૂપ અભેદ પરિણતિ તે નિશ્ચય છે, તે જ ઉપાદાન છે, તે જ મોક્ષનું કારણ છે અને ભેદરૂપ વિકલ્પ ઊઠે તે વ્યવહાર છે, તે નિમિત્ત છે, તે મોક્ષનું કારણ નથી. ધ્યાનની ધારણા છોડવાથી કેવળજ્ઞાન થાય છે, તેમ જ કેવળજ્ઞાન થયા પદ્ધી પણ મન, વચન, કાયાના યોગનું કંપન હોય છે તે પણ મોક્ષનું કારણ નથી, તે યોગની કિયાને મચકોડીને-મરડીને મોક્ષ થાય છે.

મન, વચન, કાયા તરફના વિકલ્પને તોડી-મરડીને અને કર્મ તરફના વલાણને તોડીને, સ્વરૂપની અંદર પુરુષાર્થ કરી રાગથી છૂટીને અભેદસ્વરૂપમાં ઠરતાં કેવળજ્ઞાન અને છેવટે મુક્તિ થાય છે.

ઉપાદાને સ્વભાવ તરફથી દલીલ કરીને નિમિત્તની પરાધીનપણાની દલીલ તોડી નાખી.

આ રીતે ઉદ્ઘોષ સુધી ઉપાદાન નિમિત્તે સામ સામી દલીલો કરી, તે બંનેની દલીલોને બરાબર જાહીને સમ્યજજ્ઞાનરૂપી ન્યાયાધીશ ચૂકાદો આપે છે કે-ઉપાદાન આત્મા તરફથી સ્વાશ્રિત વાત કરનાર છે અને નિમિત્ત આત્માને પરાશ્રિત બતાવે છે. તેમાં આત્માને અને દરેક વસ્તુઓને સ્વાધીન બતાવનાર ઉપાદાનની વાત તદ્દન સાચી જ છે અને આત્માને તથા દરેક વસ્તુઓને પરાધીન બતાવનાર નિમિત્તની વાત તદ્દન ખોટી છે, માટે નિમિત્તનો પરાજય થાય છે.

નિમિત્તપક્ષવાળા તરફથી છેવટની અપીલ કરવામાં આવે છે કે-નિમિત્તની વાત ખોટી કેમ ! અને નિમિત્તનો પરાજય કેમ ! જ્ઞાનો, અમે બધા અર્હી સત્સમાગમે આવ્યા તેથી અમને સારા ભાવ થયા અને જો ધરે હોઈએ તો આવા સારા ભાવ ન થાય. સારું નિમિત્ત મળ્યું તેથી સારા ભાવ થયા, માટે નિમિત્તનું કંઈક બળ રાખો !

ઉપાદાન તે અપીલનું ખંડન કરે છે કે-ભાઈ રે, પોતાના ફેરવાથી પોતાના ભાવ ફર્યા છે પરંતુ નિમિત્તને લીધે કોઈના ભાવ ફર્યા નથી. ઉપાદાનના કામમાં નિમિત્તનું કંઈ જ-અંશમાત્ર પણ બળ નથી. ઉપાદાનના કામમાં તો નિમિત્તની નાસ્તિ છે. ઉપાદાનની બહાર જ તે લોટે છે, પરંતુ ઉપાદાનમાં તે પ્રવેશતું નથી તેમ જ દૂરથી પણ તે કંઈ જ અસર, મદદ કે પ્રેરણા આપતું નથી. કોઈ એમ કહે કે “નિમિત્ત ઉપાદાનને કંઈ કરતું નથી પરંતુ જેવું નિમિત્ત આવે તેને અનુસાર ઉપાદાન સ્વયં પરિણામે છે”-તો એ વાત પણ તદ્દન મિથ્યા અને વસ્તુને પરાધીન બતાવનારી છે. નિમિત્ત હોય તે અનુસાર ઉપાદાન પરિણામતું નથી-પરંતુ ઉપાદાન પોતે પોતાની તાકાતથી સ્વાધીનપણે જ પરિણામે છે.

સત્સમાગમના નિમિત્તનો સંયોગ થયો માટે તમારા ભાવ સુધાર્યા-એમ નથી. સત્સમાગમનું નિમિત્ત હોવા છતાં કોઈ જીવને પોતાના ભાવમાં સાચી વાત ન બેસે અને ઊલ્ટો સત્તનો વિરોધ કરીને દુર્ગતિ જાય- કેમકે ઉપાદાનના ભાવ સ્વતંત્ર છે.

સત્તનો સંગ હોવા છતાં ઉપાદાન પોતે સ્વયં જાગૃતિ ન કરે તો સાચું સમજાય નહિ અને જે સાચું સમજે છે તે સૌ પોતાના ઉપાદાનની જાગૃતિ કરીને જ સમજે છે. શ્રી ભગવાનના સમવસરણમાં કરોડો જીવો વાણી સાંભળતા હોય, ત્યાં વાણી તો બધાને માટે સરખી જ છે છતાં જે જીવો પોતાના ઉપાદાનની જાગૃતિ કરી જેટલું સમજાય તે જીવોને તેટલું નિમિત્ત કહેવાણું; કોઈ બાર અંગનું જ્ઞાન કરે તો તેને બાર અંગ માટે ભગવાનની વાણીનું નિમિત્ત કહેવાય, કોઈ જરાય ન સમજે તો તેના માટે જરાય નિમિત્ત ન કહેવાય, કોઈ ઊંધું સમજે તો તેની ઊંધી સમજણમાં નિમિત્ત કહેવાય.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે ઉપાદાન સ્વાધીનપણે જ કાર્ય કરે છે, નિમિત્ત તો માત્ર આરોપ રૂપ જ છે. શ્રીભગવાન પાસે અને સાચા ગુરુ પાસે અનંતવાર ગયો પણ ભડનો દીકરો પોતે જાગૃત થઈને પોતની ભૂલ કાઢે ત્યારે સાચું સમજેને ? કાંઈ દેવ કે ગુરુ તેના આત્મામાં પ્રવેશી જઈને તેની ભૂલને બહાર કાઢે ? જેમ સિદ્ધ ભગવાનનું શાન લોકલોકને પરિણમનમાં નિમિત્ત છે, પરંતુ શું સિદ્ધ ભગવાન લોકલોકના કોઈ પદાર્થને પરિણમાવે છે ? કે તેની કાંઈ અસર પરદ્રવ્યો ઉપર થાય છે ? તેમ કાંઈ થતું નથી; સિદ્ધ ભગવાનના જ્ઞાનની જેમ, સર્વત્ર સમજ લેવું કે નિમિત્ત માત્ર જ્ઞાજરરૂપ છે, તે કોઈને પરિણમાવતું નથી કે તેની અસર ઉપાદાન ઉપર જરાપણ થતી નથી. માટે ઉપાદાનનો જ વિજય છે. દરેક જીવ પોતપોતાના એકલા સ્વભાવના અવલંબને જ ધર્મ પામે છે, કોઈપણ જીવ પરના અવલંબને ધર્મ પામતો નથી. -૩૮-

* * *

શ્રી સમ્યસારજી ગાથા એકના પ્રવચનના આધારે કેટલાક પ્રશ્નોત્તર

(પહેલાના ૮૦ પ્રશ્નોત્તર માટે જુઓ અંક ૩૫, ઉદ્દ તથા ૪૦)

૮૧-પ્ર.-સિદ્ધ થવાનો ઉપાય ક્યારે પ્રગટે ?

ઉ.-જ્યારે આત્મા અને સિદ્ધમાં સરખાપણું સ્વીકારે ત્યારે. જ્યાં સુધી સિદ્ધમાં અને આત્મામાં કાંઈ ફેર માને ત્યાંસુધી સિદ્ધ થવાનો ઉપાય પ્રગટે નહિં. સમ્યજદર્શનથી જ તે ઉપાયની શરૂઆત થાય છે.

૮૨-પ્ર.-સિદ્ધ પ્રભુ શું કરે અને સંસારી જીવો શું કરે ?

ઉ.-સિદ્ધ પ્રભુ સંપૂર્ણ જ્ઞાનવડે પોતાના સ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે, તેઓને રાગાદિ નથી તથા પરદ્રવ્યનું કાંઈ કરતા નથી, તેઓ જ્ઞાન કરે છે, અને સંપૂર્ણ સુખ વેદે છે; સંસારી અપૂર્ણ જીવો પરદ્રવ્યનું તો કાંઈ કરતા નથી, ફક્ત જ્ઞાન કરે છે અને સાથે રાગ કરીને તે રાગને વેદે છે. અજ્ઞાની જીવો રાગ અને જ્ઞાનને એકમેકપણે અનુભવે છે તેમજ પર દ્રવ્યનું હું કરું એમ તે મિથ્યા માને છે, જ્ઞાની જીવને રાગ હોવા છ્ઠતાં તેઓ રાગ અને જ્ઞાનને બિન્નપણે જાણતા હોવાથી જ્ઞાન સ્વભાવને જ પોતાપણે અનુભવે છે, રાગને પોતાનું સ્વરૂપ માનતા નથી અને પરનું હું કરું એમ માનતા નથી. દરેક જીવ પોતાના ભાવને કરે છે અને પોતાના ભાવને તે જ વખતે વેદે છે.

૮૩. પ્ર.-જીવની મોટપ (શોભા) શેમાં છે.

ઉ.-જગતને આત્માની પવિત્રતાની ઓળખાણ નથી અને જડના સંયોગથી માપ કરે છે, તેની ટિષ્ટિમાં તો પુણ્યવંત માણસ મોટો લાગે છે, પણ ખરેખર તે મોટો નથી. શું આત્માની મોટપ જડના સંયોગથી હોય ? આત્માને પર સંયોગથી મોટપ કે હીણપ નથી પણ પોતાના જ ભાવથી મોટપ કે હીણપ છે. જેઓએ પોતાના આત્માને સમ્યજદર્શનાદિ પવિત્ર ભાવોવડે શોભિત કર્યા તે જ જીવ ત્રણ જગતમાં મોટા છે, અને મિથ્યાદર્શનાદિ ભાવો વડે પોતાના આત્માને મલિન કર્યા તે જ જીવ હીણપવાળા છે. સમ્યજદર્શિ જીવનો મહિમા અપાર છે મિથ્યાદર્શિ જીવ પુણ્યને કારણે કદાચ સંસારમાં મોટો કહેવાય તોપણ તે ખરી મોટપ નથી. પુણ્ય તે વિકાર છે-દોષ છે, તેના વડે જીવને ખરેખર શોભા નથી, પણ સમ્યજદર્શનાદિ ગુણો વડે જ જીવની શોભા છે. સંસારની મોટપ પુણ્યના આધારે છે, ધર્મમાં મોટપ ગુણના આધારે છે.

૮૪.-પ્ર.-આ આત્માની અને સિદ્ધના આત્માની શક્તિમાં અલ્ય અંતર માને તો શું વાંદ્ઘો ?

ઉ.-આ આત્માની અને સિદ્ધના આત્માની શક્તિમાં જરા પણ અંતર નથી. જો આત્માને સિદ્ધ સમાન પરિપૂર્ણ શક્તિવાળો ન માને અને કાંઈ અંતર માને તો તેણે પોતાના આત્માને અપૂર્ણ માન્યો, અપૂર્ણતા હોય ત્યાં વિકાર પણ હોય એટલે તેણે પોતાના આત્માને વિકારીસ્વભાવવાળો માન્યો. જે પોતાના આત્માને વિકાર સ્વભાવવાળો માને તે વિકારનો આદર કરે એટલે તે મિથ્યાદર્શિ જ છે. સિદ્ધને અને આ આત્માને પર્યાયમાં ફેર હોવા છ્ઠતાં ત્રિકાળી શક્તિમાં જરા પણ ફેર નથી. જો પરમાર્થ સિદ્ધભગવાનની અને આ આત્માની શક્તિમાં કાંઈ ફેર માને તો તે અનંત સંસારમાં રખડે. પોતાના આત્માને સિદ્ધસમાન પરિપૂર્ણ માન્યા વગર પર્યાયમાં સિદ્ધ થવાની લાયકાત પ્રગટે નહિં.

૮૫.-પ્ર.-આત્મામાં ટળે તે શું અને ન ટળે એવું શું ?

ઉ.-જે આત્માનો સ્વભાવ ન હોય પણ વિભાવ હોય તે ટળી જાય, પણ જે આત્માનો સ્વભાવ હોય તે ટળે નહિં. રાગાદિ વિકાર અને અપૂર્ણતા તે વિકાર હોવાથી ટળી જાય છે, અને સિદ્ધદર્શા આત્માના સ્વભાવ- ભાવરૂપ હોવાથી તે પ્રગટયા પછી તેનો કદી નાશ થતો નથી. (ચાલુ...)

‘ सोनगढ जैसा वातावरण सारा हिंद में फैल जावे ’

(सोनगढमां विद्वत्परिषदना श्रीजा अधिवेशन प्रसंगे चौराशी-भथुराथी पंडितश्री राजेन्द्रकुमारज्ञ न्यायाचार्य (प्रधानमंत्री अ. भा. दि. जैन संघ-भथुरा) पधार्या इता. सोनगढमां पू. सदगुरदेवश्रीना व्याख्यानो तथा चर्चाओनो जे लाभ तेआने भव्यो तेनु वर्णन तेमणे पोताना भाषणमां धणा-धणा उल्लासपूर्वक कर्यु इतु. तेमना भाषणनो टूंकसार अहीं आपवामां आवे छे.)

हम महाराजश्री को अभिनंदन देते हैं, बहुमान पूर्वक स्वागत करते हैं; और यहां रहनेवाले सब भाई-बहिनों का भी स्वागत करते हैं, महाराजश्री का आध्यात्मिक उपदेश सुनकर हमें बहुत हर्ष हुआ है, और इससे हम रोमांचित हुआ हैं।

सं। १९९६ में महाराजजी गीरनार यात्रा को गये थे और उस समय मैं भी वहां गया था; वहां पर मैंने किसी स्थानकवासी भाई से पूछा कि ‘ महाराज ने स्थानकवासी संप्रदाय कयों छोड़ दिया ? ’ तब उस भाई ने कहा कि ‘ महाराजश्रीने स्थानकवासी संप्रदाय से बना नहि इसलिये उसे छोड़ दिया । ’ फिर मैंने पूछा कि ‘ महाराजश्रीका उपदेश कैसा है ? ’ उत्तर मिला-‘ निश्चय का ! ’ उस समय तो यह सुनकर मैं मध्यस्थ रहा, किन्तु अब मैं समजता हूं कि-उनकी बात जुष्ट ही थी; वे लोगों से महाराजश्री का परिवर्तन सहन नहि हो सका इससे द्वेष भाव से ही वे ऐसा बोल रहे थे। हमें मालुम हुआ है कि-महाराजश्री के उपदेशमें व्यवहार का लोप नहि होता है, किन्तु निश्चय का उपदेश के साथ साथ व्यवहार भी बराबर आ जाता है। जो लोग ऐसा बोलते हैं कि महाराज व्यवहार का निषेध करता है, वे लोग महाराजश्री का उपदेश को ही यथार्थ नहीं समझते हैं इसलिये ही ऐसा बोल रहे हैं। हम दृढ़ता से कहते हैं कि-महाराजश्री निमित्त का निषेध नहीं करते हैं। किन्तु उपादान और निमित्त यह दोनो पदार्थों की स्वतंत्रता को ही बराबर दिखाते हैं। स्वामीजी आज दो हजार वर्ष के बाद भी श्री कुंदकुंद स्वामी के शास्त्रों का रहस्य प्रगट कर रहे हैं और हजारों लोगों को सत्य धर्म में लगा रहे हैं-यह देखकर बड़ा हर्ष होता है। महाराजश्री के द्वारा दि० जैनधर्म का जो प्रचार हो रहा है यह देखकर हमें गौरव हो रहा है।

मैं दो दिन से जो प्रश्न कर रहा था यह तो ‘ महाराजश्री के भीतर में कितनी गहराई है ’ यह जानने के लिये जिज्ञासा भावसे ही पूछ रहा था, हम दृढ़तापूर्वक कहते हैं कि स्वामीजी का उपदेश सुनकर हमारा श्रद्धा-भेद हुआ है-बुद्धिभेद हुआ है-भक्तिभेद हुआ है। हम गदगद हृदय से कहते हैं कि स्वामीजी का उपदेश हमें बहुत अच्छा लगता है, वे सत्य हैं। हम स्वामीजी के चरणों में श्रद्धांजलि देते हैं, श्रद्धा करते हैं। हम सहृदय से कहते हैं कि सोनगढ जैसा वातावरण सारा हिंदुस्तान में फैल जावे और भारत के कौने कौने में सब जगह फैल जावे। प्रत्येक प्रत्येक जीव यही धर्मको समझे ऐसी हमारी भावना है। हमारी अंतरभावना यह है कि हम यहां पर ही रह जावे। इधर रहने वाला सब भाई-बहिनें बहुत भाग्यशाली हैं- जो निरंतर महाराजश्री के उपदेश का लाभ उठा रहे हैं।

महाराजश्री का सत्संग में हमें बहुत लाभ हुआ है, हमारे देशमें जाकर हमारा मुखसे महाराजश्री की प्रशंसा किये बिना हम नहीं रह सकेंगे। हम जरूर सब को कहेंगे, यहां की जिम्मेदारी अभी हमारे शिर आती है। हम दृढ़तापूर्वक कहते हैं कि महाराजजी का उपदेश यथार्थ है-परम सत्य है।

-इत्यादि घणा प्रकारे अत्यंत उल्लासपूर्वक तेमणे पू. गुरुदेवश्रीनी प्रशंसा करी हती।

(भङ्गीर जन्म कल्याणक भङ्गोत्सव)

५

थैत्र सुद १३ ना रोज शासननायक देवाधिदेव भगवानश्री भङ्गीर प्रभुना।

पवित्र जन्म कल्याणकनो मंगल भङ्गोत्सव समस्त जैन शासनमां उज्ज्वाशे।

मुद्रक: चुनीलाल माझेकचंद रवाणी, शिष्ट साडित्य मुद्रिशालय, दास कुंज, भोटा आंकडिया, काठियावाड

प्रकाशक: श्री जैन स्वाध्याय भंडिर ट्रस्ट सोनगढ वती जमनादास माझेकचंद रवाणी, भोटा आंकडिया, ता. २५-३-४७